

Räcker en låda böcker?

Om mindre gymnasieskolors lösningar på den nya skollagens krav på skolbibliotek

Josefin Andersson

Examensarbete (30 högskolepoäng) i biblioteks- och informationsvetenskap för
masterexamen inom ABM-masterprogrammet vid Lunds universitet.

Handledare: Fredrik Hanell och Birgitta Olander

År: 2012

© Författaren

Title

Is a box of books enough? Smaller upper secondary schools' solutions on the demands on school libraries in the new Education Act.

Abstract

In July 2011 a new education act came into effect in Sweden. The law consists of, among other things, a paragraph stating that all students must have access to school libraries. After the law was put in place a big debate was started based on differences in the interpretation of the law and different opinions about the role of the school library. The debate has also focused on the big differences between schools, and primarily the differences between public and private schools.

The purpose of this essay is to examine the current status of libraries at smaller upper secondary schools and the different solutions they have developed to meet the requirements of the new law. In the essay I also present some headmasters' different interpretations of the law and thoughts about libraries now being a requirement in all schools. Furthermore I study the differences between the several solutions of the schools, to examine whether they are a result of the size of the school, how it is run, or the orientation of its programs. The study consists of Internet-based surveys answered by 70 headmasters on smaller upper secondary schools in Skåne.

I use hermeneutic theory to find correlations between the gathered answers and I find some very interesting connections. Among other things it turns out that school libraries are more common in public schools and that the public library is more often used by private schools but also that only private schools have changed their libraries due to the new law.

Keywords

School library, the new Education Act, headmaster, questionnaire, upper secondary school, library and information studies.

Författarens tack

Ett stort tack riktas till alla de rektorer som ställt upp i undersökningen och tagit sig tid att besvara enkäten. Er insats har varit avgörande för hela uppsatsen!

Jag vill också tacka mina handledare Fredrik Hanell och Birgitta Olander som varit till ovärderlig hjälp under uppsatsens gång. Tack även till Karin, Hedija, Rasmus, Fredrik och alla andra som kommit med värdefulla synpunkter och på olika vis bidragit till att uppsatsen blivit färdig.

Sist (och också minst): Tack Leonardo för att du tvingat mig att ta välbehövda pauser ibland – jag hoppas verkligen att du och alla andra ungar kommer få den tillgång till bra skolbibliotek som ni är värda.

Josefin

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. Inledning	6
2. Bakgrund	8
2.1 Den nya skollagen	8
2.2 Skolbibliotek i den nya skollagen.....	8
2.3 Debatten.....	10
2.4 Skolinspektionens tolkning	12
3. Syfte och frågeställningar.....	15
3.1 Definitioner.....	15
4. Litteraturgenomgång.....	17
4.1 Biblioteket som kunskapskälla	17
4.2 Bibliotekets roll för läsning och litteratur	19
4.3 Biblioteksrummets pedagogiska roll	20
4.4 Bibliotekarien	21
5. Teori	23
5.1 Förförståelse	25
6. Metod.....	27
6.1 Kvantitativa enkäter.....	27
6.2 Urval	28
6.3 För- och nackdelar med webbenkäter.....	29
6.4 Etiska aspekter.....	30
6.5 Genomförande	30
6.6 Enkätens utformning	31
6.7 Bortfall.....	32
6.8 Bearbetning och analys av resultat	33
7. Resultat och analys	34
7.1 Bakgrundsfrågor	34
7.1.1 Fråga 1–3.....	34
7.2 Biblioteket som kunskapskälla	35
7.2.1 Fråga 12.....	35
7.2.2 Fråga 13.....	36
7.3 Bibliotekets roll för läsning och litteratur	36
7.3.1 Fråga 11.....	36
7.3.2 Fråga 6.....	37
7.4 Biblioteksrummets pedagogiska roll	41
7.4.1 Fråga 4.....	41
7.4.2 Fråga 5a.....	44
7.4.3 Fråga 5b.....	45
7.4.4 Fråga 7.....	46
7.4.5 Fråga 8.....	49
7.5 Bibliotekarien	50
7.5.1 Fråga 9.....	50
7.5.2 Fråga 10.....	51
7.6 Övrigt.....	52
7.6.1 Fråga 14–15.....	52
7.7 Sammanfattning.....	52

8. Diskussion och slutsatser	54
8.1 Reflektioner över syfte och problemformulering	54
8.2 Olika lösningar på skollagens krav	55
8.2.1 Användning av folkbiblioteket	55
8.2.2 Digitalt material och digitala lösningar	57
8.3 Reflektioner över teori och metod	57
8.4 Förslag till framtida forskning	58
8.5 Slutsatser och avslutande ord	60
9. Litteraturlista	62
10. Bilagor	67
10.1 Bilaga 1: Enkät	67
10.2 Bilaga 2: Missivbrev	72

1. Inledning

Den första juli 2011 trädde den nya skollagen (2010:800) i kraft runt om i landets skolor. Här står det bland annat att eleverna ska ha tillgång till skolbibliotek. Detta har visat sig vara ett ämne som lett till en stor debatt med skilda åsikter, dels på grund av olika tolkningar av lagen, dels på grund av olika uppfattningar om vikten av biblioteksverksamhet i skolan.

Situationen med skolbibliotek skiljer sig mycket åt från skola till skola och en bra överblick kan man få i Statens Kulturråds utredning *Skolbibliotek 2008: kulturen i siffror 2009:1*. Här visar det sig att två tredjedelar av landets skolor har någon form av skolbibliotek, vilket kan vara såväl ett eget bibliotek som ett integrerat folk- och skolbibliotek eller ett bibliotek som delas med en annan skola (Statens Kulturråd 2009, s. 5f). Här kan man också läsa att flera skolor har enbart en boksamling och att detta oftare återfinns hos fristående skolor. Undersökningen visar även att det främst är mindre skolor som saknar bibliotek och att bristen på bibliotekspersonal är vanligare i de mindre skolorna (Ibid s. 6ff).

Ekonomiskt finns det också stora skillnader mellan hur mycket som satsas på biblioteksverksamheten. Detta lyfter bland andra författarna till boken *Skolbibliotekets möjligheter: från förskola till gymnasium* fram: ”Den kommun med högst ambitioner satsade 7 700 per elev och läsår på posten läromedel, utrustning och skolbibliotek medan den kommun som visat lägst ambitioner lade 900 kronor på motsvarande post.” (Barrett, Eriksson, Gunnarsson Contassot, Lansfjord & Wiklund 2010, s. 7).

Det här är ett aktuellt ämne som har diskuterats mycket sedan lagens införande i somras, såväl inom biblioteksvärlden som i massmedia. Söker man på ”skolbibliotek” på Sveriges Radios hemsida, då detta skrivs i april 2012, får man 375 träffar, varav 138 stycken tillkommit efter lagens införande i juli 2011. Med tanke på att det hela tiden dyker upp nya intressanta aspekter och åsikter i debatten anser jag att ämnet är långt ifrån uttömt.

Att vissa saker dessutom tyder på att utvecklingen snarare verkar vara på väg åt fel håll, gör att ämnet blir ännu mer intressant att undersöka. Statens Kulturråd skriver nämligen att även om det är svårt att jämföra siffrorna med tidigare skolbiblioteksstatistik då underlag och frågor skiljer sig åt, kan man ändå jämfört med 2002 års utredning se att ”andelen skolor med någon form av biblioteksverksamhet förefaller ha minskat och att den genomsnittliga bemanningen vid skolbiblioteken inte förefaller ha ökat” (2009, s. 6).

Det stora problemet som jag ser ligger i att det har kommit en lag som är tänkt att göra det mer rättvist för eleverna och ge dem lika förutsättningar oavsett vilken skola de går på. Enligt lagen ska alla elever ha tillgång till ett skolbibliotek. Men lagen tolkas på många olika vis och situationen skiljer sig mycket åt från skola till skola, vilket gör att eleverna ändå inte ges samma förutsättningar. I debatten hänvisas ofta till siffrorna från Statens Kulturråds utredning men det bör även påpekas att Kungliga Biblioteket i skrivande stund arbetar för fullt med att samla in ny statistik för skolbiblioteken (Skolverket 2012-02-09). Dock är detta tyvärr siffror som jag inte kommer att hinna ta del av för den här uppsatsen.

Det mest intresseväckande tycker jag är hur skolor arbetar fram olika lösningar för att leva upp till lagen. Av naturliga skäl är det främst de mindre skolorna som tvingas komma på alternativa tillvägagångssätt eftersom de inte har samma resurser och möjligheter som skolor med större elevantal att ha välutbyggd skolbiblioteksverksamhet. Lösningarna skiljer sig ofta åt från en skola till en annan, vilket jag tycker är mycket spännande och därför fördjupar mig i. Jag kartlägger läget för att få en mer konkret bild av hur det faktiskt ser ut med skillnader mellan skolorna, samt vad det finns för olika lösningar för att leva upp till lagen. Jag undersöker även om det finns något samband mellan de skolor som har valt en viss lösning. Vidare studerar jag vad det finns för olika åsikter om, och tolkningar av, lagen samt ser även här om det finns någon koppling mellan olika skoltyper. Detta gör jag genom enkätutskick till mindre gymnasieskolor i Skåne.

2. Bakgrund

2.1 Den nya skollagen

Enligt regeringen har den nya skollagen tillkommit för att bättre kunna ”spegla de förhållanden som finns inom dagens moderna skola” och ledorden är kunskap, valfrihet och trygghet (Regeringen 2011-05-11). Lagen är omfattande och rör utbildning från förskola till vuxenutbildning och började gälla för landets skolor den 1 juli 2011, med undantag för vuxenutbildningen där den börjar tillämpas först ett år senare. Med den nya skollagen sker en hel del förändringar. Betygsskalan får fler steg och lärarlegitimation införs vilket innebär att endast lärare som är utbildade och behöriga att driva viss undervisning får fast tjänst (med vissa undantag).

Den nya lagen innebär också att skillnaderna mellan fristående och offentliga skolor suddas ut allt mer, genom att de två skoltyperna nu i princip ska ha samma rättigheter och skyldigheter och de fristående skolorna ska nu (med vissa undantag) följa kurs- och läroplaner fullt ut samt sätta betyg. Det blir nu också lag på att alla elever ska ha tillgång till skolläkare, skolsköterska, psykolog och kurator och att alla elever ska ha tillgång till skolbibliotek. I och med den nya lagen får Skolinspektionen tydligare inflytande genom att de nu kan införa hårdare sanktioner mot de huvudmän som inte sköter sig och ges bland annat möjligheten att utfärda vitesföreläggande samt att i vissa fall till och med stänga skolor med omedelbar verkan (Regeringen 2012-01-13).

2.2 Skolbibliotek i den nya skollagen

I den nya skollagens andra kapitel 36 § kan man läsa: ”Eleverna i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ska ha tillgång till skolbibliotek.” (SFS 2010:800). Det vill säga alla skolformer utom vuxenutbildningen och detta är ordagrant samma formulering som finns att hitta i förslaget till skollagen (Regeringen 2009, s. 316). Här kan man läsa att skälet till att skolbibliotek bör stå inskrivet i den nya lagen är att det ”spelar en så viktig roll för att stimulera elevernas intresse för läsning och litteratur samt för att tillgodose deras behov av material för utbildningen att det är motiverat med en egen bestämmelse i skollagen” (Regeringen 2009, s. 316).

Vad man räknar som ett skolbibliotek och inte, ges det inget uttryck för och man skriver att skolbibliotekssituationen måste kunna anpassas efter de lokala förhållandena vid varje skola och att ”[e]n liten skola på landsbygden kan ha behov av andra lösningar än en stor skola i en stor stad” (Regeringen 2009, s. 317). Således anser man att även om eleverna ska ha tillgång till skolbibliotek, måste lösningarna kunna se olika ut och anpassas efter elevernas olika behov och förutsättningar. Det ges inte heller några exempel på vilka lösningar som ska godtas och inte, enligt lagen.

Tidigare har inte krav på skolbibliotek funnits med i skollagen. Istället har det i bibliotekslagen 5 § stått: ”Inom grundskolan och gymnasieskolan skall det finnas lämpligt fördelade skolbibliotek för att stimulera skolelevernas intresse för läsning och litteratur samt för att tillgodose deras behov av material för utbildningen.” (Sveriges regionala skolbiblioteksföreningar, s. 1). Detta har dock enbart gällt kommunala skolor och det nya är dels att det nu även omfattar eleverna i grund- och gymnasiesärskolan, specialskolan och sameskolan men också att det nu berör de fristående skolorna (Skolinspektionen 2011, s. 3).

I och med den nya skollagen flyttas även ansvaret för skolbiblioteken till skolhuvudmännen (Regeringen 2009, s. 784) och bestämmelsen flyttas från bibliotekslagen till skollagen. 5 § i bibliotekslagen (SFS 1996:1596) lyder nu: ”I 2 kap. 36 § skollagen (2010:800) finns bestämmelser om skolbibliotek. Lag (2010:860).” Men förutom att den nya lagen gäller ett större antal skolor samt att ansvaret har flyttats till rektorerna, är det svårt att inte också lägga märke till den kvalitativa skillnaden mellan de båda formuleringarna. Då det i den tidigare lagen talas om vilken roll skolbiblioteket ska ha (stimulera intresset för läsning och litteratur och tillgodose behovet av material för utbildningen), nämns detta inte alls i den nya lagtexten, utan här skrivs det endast om ”tillgång till skolbibliotek”.

Att skriva in vikten av skolbibliotek i den nya skollagen får stöd av flera remissinstanser som Statens skolverk, Nationella Skolbiblioteksgruppen, Lärarförbundet och Stockholms och Örebros universitet (Sveriges regionala skolbiblioteksföreningar, s. 3) och till en början är Skolbibliotekssverige lyriskt. ”Kan man göra annat än falla in i hyllningskören?”, frågar sig Helena Öberg och Anne Ljungdahl i *Framtidens skolbibliotek: den glada boken* (2009, s. 5). Men lyckan går fort över i en mängd frågor och mycket av det som skrivs kretsar kring osäkerheten av lagens innebörd och att det är otydligt vad som menas med begreppet ”skolbibliotek”. Svensk biblioteks-förening önskar att Skolverkets definition av begreppet ska vara med i bestämmelsen och de menar även, tillsammans med Lärarnas Riksförbund, att skolbibliotekariens kompetens bör skrivas in (Sveriges regionala skolbiblioteks-föreningar, s. 3). ”Om inte uppdraget definieras tydligare kommer lagen sannolikt att bli tämligen uddlös”, menar Öberg och Ljungdahl (2009, s. 6). Barrett et al. (2010, s. 7) är inne på samma tankebanor och menar att inskrivningen av skolbibliotek i lagen förvisso är ett viktigt framsteg, men att det både saknas förtydliganden om vad ett fungerande skolbibliotek är samt krav på kompetent personal.

Friskolornas Riksförbund vill tillsammans med flera friskolekoncerner att lagen ska formuleras som att alla elever ska ha tillgång till ”bibliotek” (Sveriges regionala skolbiblioteks-föreningar, s. 3). Claes Bromander som är vice ordförande för Friskolornas Riksförbund uttalar sig även i ett tidigt skede om att det är fel att skriva in skolbibliotek i skollagen och menar att detta är något som skolorna måste få besluta om själva (Westlund 2008). Trots remissinstansernas åsikter om att förslaget är otydligt, blir det ingen omformulering av lagtexten och den träder i kraft med ordagrant samma formulering.

Ross Todd som är ett välkänt namn inom den internationella skolbiblioteksforskningen anser även han att det är ett stort framsteg att skolbibliotek skrivits in i den svenska skollagen. Dock poängterar han vikten av att det måste till tydliga riktlinjer för att man ska kunna enas om en gemensam förståelse för vad som utgör kvaliteten med skolbibliotek, utifrån innehåll, informationsteknologi och professionell bemanning, eftersom detta annars riskerar att bli något som lämnas till rektorernas godtycke, återger Maud Hell i sin bok *Skolbiblioteksutveckling - skolutveckling* (2011, s. 20). Detta är något som fler tar upp, bland annat en av de rektorer som Hell (2011, s. 93) intervjuar och som menar att det hade varit bra med någon slags checklista för utvärdering för att se hur man ligger till och om det är något man missat. En annan av rektorerna är inne på samma spår och menar att det hade varit en fördel om det funnits tydligare riktlinjer att gå efter, som att en skola av en viss storlek borde ha ett bibliotek med ett visst antal böcker, en bibliotekarie på ett visst antal timmar och så vidare (Hell 2011, s. 86). Den sistnämnde rektorn i Hells intervju anser också att Skolinspektionen i sin granskning måste ställa frågor om kompetens, källkritik och bokprat och inte enbart nöja sig med att det finns en lärare som jobbar med biblioteksverksamhet några timmar i veckan.

Hell intervjuar även två personer som arbetar eller har arbetat på Skolinspektionen. Intervjuerna görs 2010 då beslutet om den nya skollagen ännu inte fattats, utan ännu är på planeringsstadiet men åsikterna är nog så intressanta för det. I en av intervjuerna förklarar den före detta skolinspektören att så länge det inte står något om vilken kvalitet skolbiblioteket ska hålla, kommer det vara svårt att hävda dess rätt. Han gör en jämförelse med skolmåltidsverksamheten, där det i anvisningarna står att maten ska hålla en viss kvalitet, som att vara näringsriktig et cetera (Hell 2011, s. 78). Även den andra intervjuade, som arbetar på Skolinspektionen, menar att det behövs instruktioner för hur lagen ska tolkas eftersom det är viktigt att alla får en likvärdig bedömning (Hell 2011, s. 74).

2.3 Debatten

Det dröjer inte länge efter att den nya skollagen börjat tillämpas förrän debatten kommer igång. Till stor del kretsar den kring friskolorna som i flera fall är nystartade och som inte hunnit etablera sig på samma vis som de kommunala och dessutom i många fall har kravet att gå med vinst. Flera friskolekoncerner har även fått avslag på förfrågan om att starta nya skolor, bland annat med motiveringen att de saknar skolbibliotek (Sveriges Radio 25 oktober 2011). Inge Nije är rektor på en friskola som drivs som föräldrakooperativ och som har ett utbyggt skolbibliotek. Han uttalar sig i *Biblioteksbladet* om varför så få friskolor satsar på egna bibliotek och menar då att de friskolor som har kravet att dela ut vinster till aktieägarna kan ha en svår ekonomisk situation och därför välja att inte lägga pengar på bibliotek (Höglund 2011a, s. 9).

Mona Dahlström och Josefin Hägg intervjuar i sin uppsats *Skolbiblioteket – spelar det någon roll? En studie av hur en friskola klarar sig utan skolbibliotek* (2009, s. 40) lärare på fristående skolor om deras inställning till skolbibliotek. Här lyfter de fram att vissa friskolor inte satsar på bibliotek på grund av svårigheten att göra ett bra litteratururval med knappa resurser och att avsaknaden av bibliotekarie gör att man varken vet vad man ska köpa in eller hur beståndet ska uppdateras. Detta kan

innebära att det tar lång tid att bygga upp beståndet och att det dessutom fort blir inaktuellt, skriver de. Adam Nilsson som är skolbibliotekskonsult på Skolbibliotekscentralen i Göteborg säger i en intervju i *Biblioteksbladet* att många rektorer hör av sig och undrar vad som är lägsta godtagbara standard och han förklarar att från rektorernas synvinkel är skolbiblioteket bara en detalj i den nya lagen (Höglund 2011b, s. 5).

Ekonomi är en viktig aspekt och något som ofta berörs i debatten om skolbibliotek i den nya skollagen. I lagförslaget kan man läsa att Skollagsberedningen har uppfattningen att biblioteksverksamheten på skolorna redan innan lagens införande är så pass god, att lagen kommer att ha ”ingen eller endast marginell betydelse för skolhuvudmännens kostnader” (Regeringen 2009, s. 736). Men Madeleine Hjort som är ordförande i Nationella skolbiblioteksgruppen är skeptisk till att regeringen inte tillsatt några pengar. Även hon uttalar sig i *Biblioteksbladet*: ”Om man vill utveckla något måste man också tillföra pengar. Det hade varit ett perfekt läge att hjälpa skolor med finansiering just nu när frågan har aktualiserats.” (Höglund 2011b s. 6).

Öberg och Ljungdahl (2009, s. 18) menar att det är dags att börja se skolbiblioteken ur ett samlat perspektiv och skriver att skolorna kan spara mycket pengar om de går ihop och lär sig samarbeta genom att låta läromedel, klassuppsättningar med böcker och litteratur på olika modersmål cirkulera mellan skolorna. De nämner också en ökad användning av digitalt material, som även det kan bidra till att hålla nere kostnaderna. De förklarar att om skolorna blir bättre på att samordna sitt arbete och samarbeta med andra skolor, kan de komma ifrån tankefällan ”Vi har inte råd”, och istället börja se skolbiblioteket som en tillgång som bidrar till att förbättra elevernas resultat (2009, s. 28). Att se skolbiblioteken som en vinst, istället för som enbart en kostnad, är även något som Johanna Hansson för fram i artikeln ”Det är något motsägelsefullt med skolbiblioteken” i *Skolbibliotek i fortsatt medvind* (2002) och hon menar att det är något som även rektorerna själva kommer underfund med. ”Många rektorer som har satsat på sina skolbibliotek anser att skolan har vunnit både ekonomiskt och kvalitetsmässigt på detta.” (Hansson 2002, s. 58).

Vad gäller inskrivningen av kravet på skolbibliotek är åsikterna många och debatten framstår som ganska svartvit med en uppdelning av förespråkare och motståndare till skolbibliotek.

De som är emot menar att behovet av såväl böcker som läsning varierar både mellan olika åldrar och från skola till skola och att ungdomar inte använder bibliotek i samma utsträckning och på samma sätt som förr i tiden (Sveriges Radio 5 oktober 2011). Mycket handlar också om digitala bibliotek och att det är onödigt och passé med skolbibliotek när all fakta går att hitta på Internet via datorn, mobilen eller läsplattan (Sveriges Radio 4 januari 2012).

De som är för skolbibliotek och dess inskrivning i den nya lagen menar istället att Internet gör det viktigare än någonsin med bibliotek och kompetenta skolbibliotekarier som kan hjälpa eleverna att söka bland alla källor. Och att skolbiblioteken även behövs för att förbättra de alarmerande siffrorna om barns och ungdomars allt sämre läsförmåga (Läraryrket & Centrum för lättläst, 2011). Dock verkar de flesta vara överens om att lagen är otydlig och kan tolkas på vitt

skilda vis. Det finns de som anser att lagen borde kunna godkänna att man bygger upp ett nätbaserat bibliotek (Sveriges Radio 29 september 2011) och de rektorer som inhandlar böcker på antikvariat eller skänker sin egen boksamling till skolan (Sveriges Radio 26 oktober 2011). Men det finns också de som menar att biblioteket är hjärtat i undervisningen och som hela tiden lägger nya resurser på att utveckla och förbättra sin verksamhet (Höglund 2011a, b). Skolor som tycker att det är en självklarhet att satsa på biblioteksverksamhet och som anser att kompetent personal är något som underförstått måste läsas in i lagtexten (Sveriges Radio 7 oktober 2011).

Det finns också ett stort antal skolor som inte vet hur de ska tolka lagen då de anser att den är otydlig och att man inte vet vad man ska läsa in för betydelse i begreppen ”tillgång” och ”skolbibliotek”. På grund av oklarheten står många skolor handfallna eftersom de inte vet vilka lösningar som Skolinspektionen godkänner och väljer därför att avvakta i väntan på granskning och tydligare direktiv (Sveriges Radio 16 augusti 2011). Detta skapar i sin tur upprörda reaktioner då Skolinspektionens granskningar inte beräknas vara klara på fem år, vilket kan innebära att skolorna kan fortsätta att ha en dålig, eller obefintlig, skolbiblioteksverksamhet fram tills dess (Höglund 2011b, s. 6).

2.4 Skolinspektionens tolkning

När lagen nyligen börjat gälla sommaren 2011 är det inte helt klart för Skolinspektionen vad den egentligen innebär. I en radiointervju 10 juli säger Ingegärd Hilborn som är chefsjurist på Skolinspektionen att riktlinjerna är svåra att redovisa i nuläget och att de kommer att titta på de här frågorna under hösten (Sveriges Radio 10 juli 2011).

Under hösten 2011 gör så Skolinspektionen ett förtydligande av lagen då de går ut med tre krav som de anser måste vara uppfyllda för att eleverna på en skola ska anses ha tillgång till skolbibliotek. Det första handlar om att eleverna kontinuerligt ska kunna använda biblioteket som en del av utbildningen. Detta, menar Skolinspektionen, gör att biblioteket antingen måste ligga i skolenhetens egna lokaler eller på rimligt avstånd från skolan. Det andra kravet lyder att biblioteket ska ha tillgång till såväl fack- och skönlitteratur som informationsteknik och andra medier. Det tredje och sista kravet handlar om att biblioteket ska vara ”anpassat till elevernas behov för att främja språkutveckling och stimulera till läsning” (Skolinspektionen 2011-12-23).

För att tydligare nå ut med hur man tolkar lagen och vilka krav man ställer, ger Skolinspektionen (2011) ut ett informationsblad på åtta sidor. Här kan man läsa om bakgrunden till lagen och hur det sett ut tidigare, och på sidan fem kommer rubriken ”Definition av skolbibliotek”. Här står det att det i skollagen inte preciseras vad som kännetecknar ett skolbibliotek. Skolinspektionen hänvisar till regeringens proposition där det står: ”Med skolbibliotek brukar vanligtvis avses en gemensam och ordnad resurs av medier och information som ställs till elevernas och lärarnas förfogande och som ingår i skolans pedagogiska verksamhet med uppgift att stödja elevernas lärande.” (Regeringen 2010, s. 284). Men varken i propositionen eller i Skolinspektionens informationsblad slås det fast om det är den här definitionen man bestämt sig för, utan endast att det är vad som *vanligtvis* brukar menas.

I informationsbladet tas även två andra definitioner av skolbibliotek upp. Dels Skolverkets definition, som förutom texten ovan från regeringens proposition också innehåller tillägget ”kompetent personal” samt en extra mening som lyder: ”Skolbibliotek kan därmed betraktas dels som en materiell resurs som är en del i en skolas läromedel och övrig utrustning, dels som en funktion som bidrar aktivt i kunskapsutvecklingen och svarar för viss service.” (Skolinspektionen 2011, s. 5). Men Skolinspektionen slutar inte där utan tar dessutom upp Statens Kulturråds skolbiblioteksutredning som definierar skolbibliotek på följande vis: ”Skolbiblioteket är den eller de platser i eller i direkt anslutning till skolan där det finns resurser i form av medier, teknik och personal för att förmedla, söka och värdera information och läsoplevelser av alla slag.” (Skolinspektionen 2011, s. 5f). Vilken av definitionerna som Skolinspektionen använder eller som de anser vara den rätta ges det inget svar på i informationsbladet men stycket avslutas med att slå fast att det inte finns några krav på att det ska finnas någon skolbibliotekarie.

Sedan kommer man in på den fysiska närheten till skolbibliotek. Här poängteras det att lösningarna kan variera från skola till skola. Men man tar också upp att bibliotekslagen framhåller skolbibliotekens särart och för fram skillnaden mellan skolbibliotek och folkbibliotek och menar att det är av vikt att eleverna får tillgång till ett bibliotek som är ”anpassat till och en del av deras utbildning” (Skolinspektionen 2011, s. 6). Detta kan man tolka som att det inte räcker att eleverna har tillgång till folkbiblioteket eftersom det inte är anpassat till deras utbildning på samma vis som ett skolbibliotek. Men sedan står det ändå att lagen öppnar för olika fysiska lösningar och att det går att använda sig av folkbiblioteket, i den mån det ligger inom ”rimligt avstånd” från skolan och om det finns ett samarbete som medför att folkbiblioteket kan uppfylla kraven för ett skolbiblioteks funktion. Här nämns även att flera skolor som ligger nära varandra skulle kunna ha ett gemensamt skolbibliotek.

Texten fortsätter med att det i vissa fall kan vara svårt för små skolor, särskilt de som ligger geografiskt långt ifrån andra skolor eller folkbiblioteket, att lösa skolbiblioteksfrågan. Då menar man att en lösning kan vara att ”använda annan informationsteknik än böcker i traditionell form” (Skolinspektionen 2011, s. 7). Detta kan lätt tolkas som att det skulle vara tillåtet att använda sig av ett digitalt bibliotek, men detta verkar vara en för enkel tolkning. Friskolekoncernen Drottning Blanka får nämligen avslag på att starta upp friskolor på vissa orter eftersom Skolinspektionen inte anser att koncernens idéer med att använda ett nätbaserat bibliotek, lever upp till skollagen (Sveriges Radio 29 september 2011). En lösning som också föreslås i informationsbladet är användningen av bokbuss (Skolinspektionen 2011, s. 7). Men även här finns det tveksamheter vilket Kjell Ahlgren på Skolinspektionen för fram i en radiointervju: ”Är det en bokbuss på torsdag eftermiddag, då är det inget skolbibliotek, då är det en bokbuss på torsdag eftermiddag”, säger han (Sveriges Radio 3 november 2011).

Det sista som tas upp i Skolinspektionens informationsblad rör skolbibliotekets funktion. Kravet här gäller att biblioteket ska användas aktivt i utbildningen för att kunna vara ett stöd för eleverna i deras lärande. Här skriver man att ”[s]yftet med biblioteket är att eleverna själva ska kunna söka och utveckla kunskaper” (Skolinspektionen 2011, s. 7). Man menar att detta ska ske genom att biblioteket ska

vara en fysisk lokal där informationen finns samlad och att det inte räcker med böcker spridda i olika klassrum. Förutom böcker ska det även finnas ”informationsteknik och andra medier” och biblioteket ska även ”tillgodose behov av material för utbildningen, stimulera elevernas intresse för läsning och litteratur samt bidra till deras språkutveckling” (Skolinspektionen 2011, s. 7).

Det här är de tydligaste riktlinjerna som finns för vad Skolinspektionen godkänner och inte och kanske är det förståeligt att flera rektorer fortfarande inte vet hur de ska agera för att leva upp till den nya lagen. Således har flera olika lösningar arbetats fram. Det finns de som delar bibliotek med andra skolor, de som har integrerade folk- och skolbibliotek, de som använder folkbiblioteket och de som har bokbussar. Och såklart de som har fullt utbyggda egna skolbibliotek med anställd personal under hela skoldagen och de som har mindre boksamlingar i ett rum i källaren, samt hela spannet däremellan. Och så finns det de som fortfarande inte har någonting. Som inte tycker att det behövs eller som anser att de inte har möjlighet till det. De som helt enkelt väntar och ser.

3. Syfte och frågeställningar

Mitt syfte med uppsatsen är att dels kartlägga hur situationen ser ut på mindre gymnasieskolor när det gäller skolbibliotek, samt dels visa på olika, alternativa tillvägagångssätt och lösningar skolorna har för att leva upp till lagen. Jag för också fram olika tolkningar som finns av orden ”tillgång till skolbibliotek” och undersöker om det finns några samband mellan de skolor som valt att agera på samma vis. Urvalet är gymnasieskolor i Skåne som har under 500 elever och såväl kommunala som fristående skolor undersöks. Jag hoppas kunna bidra med en djupare kunskap om hur biblioteksverksamheten ser ut på mindre skolor samt ge en ökad förståelse för vad det finns för bakomliggande orsaker och faktorer till detta.

Jag utgår ifrån två forskningsfrågor i undersökningen och uppsatsen. Den första är mer konkret och handlar om hur skolorna går tillväga för att lösa situationen med skolbibliotek och om det finns några samband mellan de skolor som valt en viss bibliotekslösning. Den andra frågan är något mer abstrakt och behandlar istället de tolkningar och åsikter som finns av och om den nya skollagen. Här undersöker jag vad de olika rektorerna anser att ”tillgång till skolbibliotek” innebär och vad de tycker om den nya lagens krav. Jag ställer även här frågan om det går att se några samband mellan åsikterna och tolkningarna och de olika skolyper som rektorerna representerar. Forskningsfrågorna lyder således:

1. Hur arbetar mindre gymnasieskolor för att tillgodose skollagens krav på att eleverna ska ha tillgång till skolbibliotek? Går det att se några samband mellan en viss skolyper och bibliotekslösningen de valt?
2. Hur tolkar rektorerna den nya skollagens krav på skolbibliotek och vad har de för åsikter om kraven? Finns det några samband mellan rektorernas tankar och en viss skolyper?

3.1 Definitioner

Med begreppet ”skolyper” menar jag de skolor som har en eller flera faktorer som för dem samman och som på ett eller annat sätt leder till att de har gemensamma förutsättningar och verkar inom samma kontext. Även om det finns en mängd faktorer som påverkar detta, har jag avgränsat mig till att undersöka de tre som jag tror spelar mest roll. Det första är vilken huvudman de har, alltså om de är kommunala eller fristående och med det sistnämnda även vilken typ av friskola det i så fall är. Den andra variabeln är vilken typ av program som finns på skolan, alltså om det rör sig om praktisk eller teoretisk inriktning och det tredje handlar om skolans

elevantal. Det sistnämnda tror jag har en avgörande betydelse i valet av bibliotekslösning och är därför det jag baserar mitt urval på.

4. Litteraturgenomgång

När man undersöker vad som skrivits om skolbibliotek finner man fort att ämnet hänger samman med olika teman som kretsar kring vilken position skolbiblioteket har i skolans värld samt vilken roll det spelar, eller kan spela, i undervisningen i olika avseenden. Det kan handla om att lära ut informationskompetens, att bidra till elevernas läsutveckling eller att vara en pedagogisk resurs för lärande. Mycket kretsar också kring vikten av samarbete mellan bibliotekarierna och lärare eller skolledare och fokus ligger ofta på att föra fram argument för varför skolbiblioteksverksamhet behövs samt visa på vilka hinder som finns. Louise Limberg är ett av de främsta namnen vad det gäller forskning kring skolbibliotek i Sverige och hon lyfter i *Skolbibliotekets pedagogiska roll* (2003, s. 29) fram tre teman som hon tycker är särskilt vanliga inom forskningen. Limbergs teman (som hon låter få varsitt kapitel i boken) är: ”Biblioteket som kunskapskälla”, ”Bibliotekets roll för läsning och litteratur” samt ”Biblioteksrummets pedagogiska roll”.

Jag anser att det här är en bra indelning av forskningsfältet och använder mig därför av den i den här litteraturgenomgången och även senare då jag redovisar resultat och analys utifrån det insamlade materialet (se kapitel 7). Dock har jag valt att ge bibliotekarierna ett eget avsnitt istället för att som Limberg räkna in det i ”Biblioteket som kunskapskälla”.

4.1 Biblioteket som kunskapskälla

Här lägger Limberg fokus på bibliotekets mediebestånd eftersom hon menar att det är en viktig uppgift för bibliotekarierna i alla typer av bibliotek att ”bygga upp och tillgängliggöra ändamålsenliga mediabestånd” (2003, s. 30). Men hon kommer fort över på frågan vad som egentligen bör ses som ”ändamålsenliga mediabestånd” och också hur olika medietyper kan samspela eller konkurrera med varandra. Limberg räknar dock inte enbart in mediebeståndet till kunskapskällan utan även bland annat informations- och kommunikationsteknik (IKT) samt bibliotekariernas roll. Jag har dock valt att tillägna bibliotekarierna ett eget avsnitt då mycket av diskussionen om den nya skollagen även har kretsat kring vikten av kompetent personal.

Limberg (2003, s. 33f) går in på hur medierna är placerade i skolan och menar att det finns en spänning mellan de böcker och annat material som är placerade i biblioteket och de som finns på andra ställen, till exempel ute i klassrummen eller i materialrum. Hon förklarar att man genom att samla skolans boksamlingar till ett och samma ställe, kan skapa ett rikare mediebestånd som lättare kan överblickas och användas av fler lärare och elever. Detta är en intressant aspekt eftersom Skolinspektionen (2011, s. 7) som tidigare nämnts, tar upp just detta i sitt informationsblad då de menar att

biblioteket ska vara en lokal där informationen finns samlad och att det inte räcker med böcker strödda runt om i klassrummen. Att böckerna samlas i klassrummen istället för i ett gemensamt bibliotek är även något som Öberg och Ljungdahl kommer in på. De ser detta som ett problem då de menar att det finns läsintresserade lärare som lyckats samla på sig ett antal böcker på en hylla i "sitt" klassrum. En samling som det inte är helt lätt att skiljas ifrån då man är rädd att de ska "försvinna i den allmänna rulljansen [sic!] och drabbas av hundöron, fläckar och knäckta ryggar" (2009, s. 31).

I en stor del av litteraturen kring skolbibliotek behandlas informationssökning och informationskompetens och Limberg (2003, s. 48) menar att flera forskare visar att skolbibliotekarier lägger större delen av sin arbetstid på att undervisa och handleda elever i att söka information. En åsikt som ofta kommer fram i det här sammanhanget handlar om att man allt mer gått över från att fokusera på att eleverna ska lära sig att *hitta* information, till att de istället ska lära sig att kritiskt granska och sälla bland källorna, detta eftersom en sökning på webben ofta ger ett ohanterligt antal träffar. "Idag är det inte tillgången på fakta som är problemet – snarare överflödet", skriver Öberg och Ljungdahl (2009, s. 37). Nu handlar det om att eleverna ska förstå hur man omvandlar information till kunskap, förklarar de (Ibid, s. 23). Detta är tankegångar som går igen på många ställen och Anette Holmqvist tar i sin artikel "Kolla Källan – viktigt igår och idag" i boken *Skolbibliotek i fortsatt medvind* (2002, s. 34) upp en rad saker som eleverna måste lära sig. Det handlar om att kunna granska olika källor genom att se upphovsmannen bakom samt dennes syfte och även att klara av att genomsåda dolda budskap. Men det handlar också om vikten av att jämföra fakta från olika texter samt att ange vilka källor man använt. Även i Unescos skolbiblioteksmanifest finns informationskompetens med som mål: "Att ge eleverna träning att värdera och använda information, oavsett form, samt ge dem insikt och förståelse för olika kommunikationsformer." (Svenska Unescorådet 2000, s. 17). Det talas till och med om "den fjärde basfärdigheten" – att eleverna förutom att lära sig läsa, skriva och räkna också behöver bli kompetenta i att söka, värdera och bearbeta information (Barrett et al. 2010, s. 44; Säljö 2009, s. 30).

Ofta har man hört människor uttrycka sig om att dagens barn och ungdomar är den "nya generationen" som har "vuxit upp med Internet". "De sträcker sig efter datorns tangentbord innan de kan stå och knappar sig fram istället för att läsa instruktionsboken", skriver till exempel Öberg och Ljungdahl (2009, s. 34). Inte sällan utgår vi ifrån att detta innebär att de också automatiskt kan hitta bra och användbara källor på Internet, vilket dock visat sig vara ett felaktigt antagande. En brittisk studie visar nämligen att den så kallade "Google-generationen" (personer födda efter 1993), har många brister i sitt informationssökande på nätet. Eleverna lägger dåligt med tid på att undersöka huruvida informationen de hittat är relevant eller trovärdig och de har dålig inblick i sina informationsbehov vilket gör att de har problem med att söka effektivt (Rowlands, Nicholas, Williams, Huntington & Fieldhouse 2008, s. 295). Därför gäller det att inte överge eleverna och tro att de ska klara sig själva på Internet, menar Öberg och Ljungdahl (2009, s. 38). De, liksom många andra som är positiva till skolbibliotek, använder detta som ett argument för att kompetent personal är ett måste för att kunna guida eleverna genom all dagens information. Detta ställs ofta som motargument då röster höjs för att Internet skulle göra att vi inte längre behöver bibliotek och bibliotekarier.

Ross Todd fördömer det faktum att skolbibliotek ibland läggs ned med motiveringen att allt material numera går att hitta på Internet och att allt skulle ordna sig bara eleverna får tillgång till den informationen, förklarar Maud Hell (2011, s. 19). Men samtidigt menar Todd också att en av de svåraste utmaningarna för dagens skolbibliotek är förvandlingen av informationslandskapet som alltmer går ifrån tryckt material till att istället kretsas kring digital och kollaborativ information. Här är det av största vikt att vi är öppna för dessa förändringar och inte kämpar för att hålla fast vid samma arbetsuppgifter och tankebanor som för tio år sedan, understryker han (Hell 2011, s. 18f).

Men enligt Limberg (2003, s. 40) finns det även en risk med att vara alltför positiv till teknikutvecklingen, eftersom hon menar att den stjäl resurser från andra delar av verksamheten, som det pedagogiska arbetet, då skolbibliotekarier i allt större utsträckning tvingas lägga tid på att lösa tekniska problem med krånglande datorer, skrivare och Internetuppkopplingar. Ann Wiklund har en något annorlunda syn och skriver i sin artikel ”Det rör(l)iga skolbiblioteket” i *Skolbibliotek i fortsatt medvind* (2002) att det är ”varje elevs rättighet att ha tillgång till en bra dator” och hon menar att ”inlärningen främjas av att man använder många sinnen samtidigt och därför kan multimedia [...] ha en naturlig plats i undervisningen” (2002, s. 21).

4.2 Bibliotekets roll för läsning och litteratur

Här kommer Limberg in på olika forskningsresultat som visar att skolbibliotek har en positiv inverkan på elevernas läsutveckling. Hon hänvisar bland annat till en internationell studie som visar resultat av skolbarns läsförmåga i 32 länder och där man undersökt faktorer som skiljer länderna åt men som inte beror på levnadsstandard. Limberg sammanfattar resultatet: ”Störst samvariation mellan elevers läsprestationer och en enskild variabel uppvisade då storlek på skolbibliotek, mätt i antal volymer i biblioteket.” (2003, s. 56). Liknande påståenden och argument för att skolbiblioteket ökar elevernas läslust och läsförmåga återfinns bland annat hos Öberg och Ljungdahl som hänvisar till en studie gjord av Keith Curry Lance som visar att ”[v]älbemänskade skolbibliotek förbättrar elevernas resultat i läskunnighetsprov med mellan 10 och 18 procent” (Öberg & Ljungdahl 2009, s. 12).

Ännu en studie som visar på sambandet mellan elevers läsvanor och tillgång till bibliotek, går att hitta i boken *Informationsfärdighet i praktiken: skolbibliotekarie och lärare i samverkan* (2007) av Monica Nilsson. Hon hänvisar här till en studie av Stephen Krashen som visar att barn som går i skolor utan bibliotek endast läser hälften så mycket som de elever som har bibliotek på skolan (Nilsson 2007, s. 206). Såväl Limberg som Nilsson understryker dock vikten av att bokbestånden måste vara rika och varierade för att detta ska kunna fungera samt att även bibliotekets öppettider spelar in (Limberg 2003, s. 57; Nilsson 2007, s. 207).

Ofta nämns att ”väcka läslust” som en av skolbibliotekets viktigaste funktioner (se t.ex. Öberg & Ljungdahl 2009, s. 11; Söderlund 2009, s. 57; Eriksson, Lindblom & Mowald 2009, s. 68). Detta står även inskrivet i Unescos skolbiblioteksmanifest som ett mål för skolbiblioteket: ”Att främja elevernas läslust och lust att lära samt lära dem att bli biblioteksanvändare.” (Svenska Unescorådet 2000, s. 16). Limberg (2003,

s. 62) förklarar att det så kallades ”bokpratet” ofta figurerar som metod för att väcka läslust vilket berörs av alla forskare inom området, menar hon. Hon skriver att det ofta ses som automatiskt bra med stora boksamlingar och högt antal genomförda bokprat på en skola, men att det kan finnas en problematik i detta synsätt (Ibid, s. 66). Hon menar nämligen att det ofta fokuseras på att eleverna ska läsa så stort antal böcker som möjligt och att man (ofta med olika poäng och priser) lockar eleverna till detta, eftersom man anser att det är vad som avgör om de blir goda läsare eller inte. Projektet ”Honungsburken” som finns beskrivet i skriften *Skolbibliotek – en pedagogisk resurs i undervisningen* (2007) av frilansjournalisten Birgitta Stribe är ett sådant här läslustprojekt. Här ska eleverna samla ”honungsdroppar” (gula flirtkulor) i en burk. Varje läst bok innebär en ”droppe” och efter tio lästa böcker får eleven en bok som belöning. När burken är fylld firas det med glass och diplom, skriver Stribe (2007, s. 49f). ”Läskampen” är ett liknande projekt där det gäller att läsa så många sidor som möjligt under ett visst antal veckor. Klasserna tävlar mot varandra och de som läst mest vinner (Öberg & Ljungdahl 2009, s. 73).

Problemet som Limberg (2003, s. 64) för fram är att man i dessa sammanhang ofta riskerar att glömma bort att undersöka huruvida eleven förstår och tar till sig det den läst. Att inte de lästa texterna bearbetas i tillräckligt hög grad är även något som Mary Ingemansson vid Högsolan i Kristianstad uppmärksammar och menar att detta inte får glömmas bort. ”En bok som inte var så kul att läsa kan kännas riktigt intressant när man fått diskutera den”, förklarar hon (Stribe 2007, s. 46f). Bille Nylander som är skolbibliotekarie på Ulriksbergsskolan där projektet ”Honungsburken” hölls menar dock att de arbetade mycket målmedvetet under projektets gång och att bara för att man tar avstamp i ett roligt projekt så ska man inte stanna vid det, utan det är viktigt att barnen får reflektera över det de läst, förklarar hon (Stribe 2007, s. 50). ”En del barn förstår inte riktigt vad de läst förrän de bearbetat det genom att samtala eller skriva. Först så småningom lär man sig att läsa mellan raderna och med kritisk blick” (Ibid, s. 50f). Vad det gäller ”Läskampen” tar man också upp att det finns delade meningar när det kommer till mängdläsning, som att det kan leda till fusk eller ytlig läsning av för lätta böcker, men även om detta skulle vara fallet vill man ändå slå fast att projektet blivit en succé (Öberg & Ljungdahl 2009, s. 73).

4.3 Biblioteksrummets pedagogiska roll

Skolbibliotek som rum karaktäriseras av att det ser annorlunda ut än alla andra rum i en skola. Där finns större och friare ytor och där finns ingen kateder. Arbetsbord grupperas annorlunda än i klassrum. Där finns ofta någon soffa eller sköna fätöljer. Bokhyllor tar en stor del av golvutrymmet i anspråk, i svenska bibliotek ofta så att de skapar rum i rummet.

Limberg 2003, s. 68

Limberg fortsätter med att förklara att biblioteket ofta liknas vid en ”varm, vänlig, inbjudande plats” (2003, s. 68). Att många elever ser skolbiblioteket som en slags fristad där det är lugn och ro och där man kan få en paus från den vanliga skolmiljön är kanske därför inte så konstigt. Detta är nämligen något som eleverna ofta anser. I de elevenkäter som redovisas av Stribe (2007, s. 69f) är det flera av eleverna som menar att de går till biblioteket just för att få lugn och ro och för att slippa oljudet i

korridorerna. Eller som en elev uttrycker det i *Biblioteksbladet*: ”Biblioteket är den plats jag känner mig mest säker i.” (Höglund 2011a, s. 8). Även Montserrat Arias och Anne Ljungdahl (2009, s. 29) visar i sin undersökning av elevers åsikter om skolbibliotek på tre skolor i Västerås att eleverna värdesätter skolbiblioteket som en tyst lokal att studera i. Likaså Öberg och Ljungdahl tar upp att skolbibliotekets rum är betydelsefullt av den här anledningen: ”Skolan behöver lugna platser, gemensamma lugna platser som är trygga och ger utrymme för egna tankar och reflektioner.” (2009, s. 33).

Limberg (2003, s. 69) kommer också in på de många funktioner skolbibliotekets lokal kan ha genom att vara alltifrån ett rum för mediasamlingar och kommunikation till att vara ett rum för fritid och avkoppling, eller ett rum för möten. Men även i diskussionen om lokalens uppgifter är det svårt att inte komma in på det digitala som har lyft fram nya dimensioner och funktioner i rummet. Limberg menar att biblioteksrummen numera både är fysiska och virtuella då de erbjuder tillgång till såväl det fysiska beståndet som till virtuella objekt som man kan komma åt via nätet genom bibliotekets datorer. Här bör man väl idag även lägga till möjligheterna att nå nätet via trådlöst nätverk genom sin egen laptop, mobil eller läs/surf-platta.

4.4 Bibliotekarien

Som tidigare nämnts går jag ifrån Limbergs idé om att räkna in bibliotekarien i kapitlet ”Biblioteket som kunskapskälla” och väljer istället att ge det ett eget avsnitt eftersom bibliotekariens kompetens är så relevant i diskussionen om den nya skollagen. Vikten av kompetent och utbildad bibliotekspersonal till skolbiblioteken återkommer gång på gång i litteraturen. I Unescos skolbiblioteksmanifest står det: ”Kunskaper i biblioteksadministration, informationshantering och pedagogik är en förutsättning för att bedriva en effektiv skolbiblioteksverksamhet.” (Svenska Unescorådet 2000, s. 18).

Trots att det inte finns några krav på bemanning eller kompetens i den nya skollagen, vilket Skolinspektionen (2011, s. 6) även poängterar i sitt informationsblad, menar dock Kjell Ahlgren som är undervisningsråd på Skolinspektionen, att det krävs personal i fall biblioteket ska kunna användas som en pedagogisk resurs. ”Det måste finnas en bibliotekarie eller en lärare med särskilt uppdrag. Det ska bedrivas kvalificerat arbete och då krävs kvalificerad personal”, säger han i *Biblioteksbladets* intervju (Höglund 2011b, s. 5). Men Ahlgren lägger även till att det är upp till huvudmännen att avgöra på vilket sätt detta ska lösas. Och det har visat sig att det ofta är när det kommer till rektorerna som synen på kompetent bibliotekspersonal förändras. Hansson (2002, s. 54f) skriver att man ofta kan se ett samband mellan en drivande rektor och ett bra skolbibliotek och att det i hög grad är upp till ledningen om skolan har ett bra skolbibliotek eller inte. Detta är en ståndpunkt som även Maud Hell (2011, s. 83) står vid och hon menar att forskningen är enig om att rektorernas roll är det som påverkar skolbibliotek allra mest. Hansson (2002, s. 54f) menar dock att rektorer ofta ser skolbiblioteken som enbart rum med böcker och att behovet av personal som arbetar med såväl beståndet som med eleverna i deras informationssökning i många fall är överraskande osynligt bland skollidarna. Hon menar också att många rektorer är osäkra på vilken uppgift biblioteket kan ha i skolans verksamhet vilket är en åsikt som även en av rektorerna som Hell intervjuat

håller med om. Han menar att det är ett gammalt tankesätt som fortfarande lever kvar: ”Man har inte [...] sett skolbiblioteket som ett verktyg för lärande”, förklarar han (Hell 2011, s. 93f).

Att det ofta är ett glapp mellan skolbibliotek och skolans övriga undervisning, mellan bibliotekarierna och lärare och rektorer diskuteras frekvent (se t.ex. Barrett et al. 2010, s. 45f; Hell 2011, s. 79; Nilsson 2007, s. 36f). Mycket tycks handla om brist på kommunikation och att man inte har tillräckligt bra koll på ”den andres” kompetens och arbetsuppgifter. Medan bibliotekarierna lägger större delen av sin arbetstid på att handleda eleverna i informationssökning, visar en studie bland lärare att 85 % av dessa anser att bibliotekarien i första hand har funktionen som förmedlare av material (Limberg 2003, s. 48). Limberg (2003, s. 49f) tar också upp att bristande intresse och stöd från lärare och skolledare är ett återkommande hinder för skolbibliotekarierna, som gör att de inte kan fylla den funktion de önskar.

Nationella Skolbiblioteksgruppen är missnöjd med att vikten av kompetent personal inte nämns i den nya skollagen och de menar att det krävs en bibliotekarie som kan arbeta tillsammans med läraren, eftersom många lärare är obekanta med barns och ungdomars litteratur, förklarar ordförande Madeleine Hjort i *Biblioteksbladet* (Höglund 2011b, s. 6). Hon menar också att en lösning för att föra samman lärare och bibliotekarierna är att studenter på de båda utbildningarna skulle kunna följa samma utbildning under en viss tid. Att det i nuläget inte krävs någon formell utbildning för att ”ta hand om” ett skolbibliotek gör att många skolbibliotekarierna har en oklar yrkesroll och tvingas arbeta utan vare sig målstyrning eller ledning, förklarar Monica Nilsson (2007, s. 36). Detta, i kombinationen med knappa resurser, leder ofta till att man ger upp och endast sköter de ”nödvändigaste” sysslorna som att låna ut och återlämna böcker och att hålla ordning i biblioteket, menar hon.

5. Teori

I den här uppsatsen använder jag mig av hermeneutisk teori i mitt arbete med att genomföra undersökningen samt sammanställa och analysera dess resultat. Hermeneutiken har kommit in i den biblioteks- och informationsvetenskapliga forskningen relativt nyligen, skriver Joacim Hansson i en artikel i *Journal of documentation* (2005, s. 103). Trots detta har den tagit plats som en av de främsta metodologierna inom disciplinen, förklarar han.

Maria Nyström som är professor vid Högskolan i Borås skriver i texten *Hermeneutik* (2007) att teorin både är en ”filosofi om förståelsens villkor och en benämning för en forskningsansats med tolkning som analysredskap”. Nyström har formulerat en lista i sju punkter med praktiska tips vid hermeneutiska studier. Det första kommer in redan då forskningsproblemet formuleras eftersom det är viktigt att här ha i åtanke att fokus ska ligga på vad ett visst fenomen har för innebörd, snarare än att det finns. Ofta handlar det om vad något betyder för någon, vilket även Jan Hartman tar upp i boken *Grundad teori: teorigenerering på empirisk grund* (2001, s. 21). Han förklarar att man genom hermeneutik kan undersöka människors föreställningar om verkligheten och att teorin är lämplig då man är intresserad av vad en viss företeelse betyder för en viss grupp människor. Han menar nämligen att hermeneutiska studier ofta kretsar kring hur en viss grupp människor upplever sin statiska eller föränderliga situation och att det viktiga då inte är hur förändringen eller situationen ser ut i sig, utan hur människorna uppfattar den (Ibid, s. 22). I denna uppsats kan man se den nya skollagen som en sådan förändring och det jag är intresserad av att undersöka är hur den uppfattas och tolkas av olika skolledare.

Det andra som Nyström (2007) kommer in på handlar om att redovisa sin förförståelse och att problematisera dess inverkan på forskningsprocessen. Nils Gilje och Harald Grimen skriver i *Samhällsvetenskapernas förutsättningar* (2007, s. 179) att begreppet ”förförståelse” har myntats av Hans-Georg Gadamer, som är ett av de främsta namnen inom hermeneutiken och att förförståelsen är en av grundtankarna inom teorin. De förklarar att vi aldrig möter världen förutsättningslöst utan att vi alltid tolkar saker utifrån den bakgrund vi har. Detta är nödvändigt, menar Gilje och Grimen, eftersom vi annars inte skulle veta vad vi borde lägga fokus på.

Förförståelsen kan förklaras som de inbyggda föreställningar vi har i vårt minne och det är den som avgör i vilken riktning vårt sökande går och hur vi uppfattar saker. Det är den som bestämmer vilken aspekt vi lägger på det vi undersöker, förklarar Per-Johan Ödman i *Tolkning, förståelse, vetande: hermeneutik i teori och praktik* (2007) och fortsätter ”utan förförståelse inget problem och inget som kan ge ledtrådar” (s. 102). Nyström (2007) förklarar att även då vi anstränger oss för att vara objektiva, påverkas vi alltid av tidigare erfarenheter. Detta är viktigt att komma ihåg i fall man

som forskare får fram ett forskningsresultat som inte bjuder på några överraskningar, eftersom det då finns risk för att vår förförståelse står i vägen och styr forskningsprocessen. På grund av att förförståelsen kan bli ett hinder genom att den färgar vår tolkning, är det av största vikt att redovisa den, menar Nyström. Min förförståelse behandlas i slutet på det här teorikapitlet.

Det är även viktigt att redogöra för läsaren hur forskningsprocessen har gått till för att på så vis möjliggöra en kritisk läsning, skriver hon. Detta återkommer jag till i metod- samt resultatkapitlet, då jag ger exempel på de data som ligger bakom mina tolkningar och visar på hur jag har testat dessa. Detta är för att man som läsare ska kunna få en uppfattning om huruvida forskarens förförståelse har haft en för stark inverkan på materialet eller inte, förklarar Nyström (2007).

Det tredje steget i Nyströms lista rör materialinsamlingen och här för hon fram vikten av ett öppet förhållningssätt då datainsamlingen sker och att undvika ledande frågor och oreflekterade fördomar. Detta kommer i mitt fall till uttryck i utformningen av enkätfrågorna. Det fjärde kommer in då materialet är insamlat och understryker vikten av flera genomläsningar för att man ska skaffa sig en förståelse för helheten innan man börjar tolkningsarbetet. Även här är det viktigt att reflektera över huruvida ens läsning styrs av förförståelsen, skriver Nyström (2007).

Efter att materialet har lästs igenom kan man påbörja arbetet med analys och tolkning, som är det femte steget. Här menar Nyström (2007) att tolkningar aldrig kan ske rent vetenskapligt, utan alltid är gissningar, och att det gäller att grunda de gissningarna i de data man samlat in. Nyström ger flera exempel på hur man kan gå tillväga för att tolka sitt material och det som passar bäst för den här studien är att formulera lösa tolkningssidéer som sedan kontrolleras mot den insamlade datan. Ofta stöter man på motsägelser som gör att man måste vidareutveckla tolkningen, förklarar Nyström. Med hänvisning till den franska filosofen Paul Ricoeur, skriver Nyström att man sedan kan ”strukturanalysera” en text, vilket innebär att man undersöker texten för att hitta gemensamma beröringspunkter som man sammanfogar till olika teman. Genom att analysera materialet kan man på så sätt få fram ledtrådar som ger svar på *vad*, *hur* och *varför*, menar hon. Detta använder jag i stor utsträckning då jag sammanställer och analyserar de insamlade enkätsvaren.

Tolkningarna måste sedan kontrolleras mot validitetskriterier för att kunna användas. Syftet med detta är att man ska kunna sortera bort de tolkningar som är mest spekulativa eller orimliga, förklarar Nyström (2007). Det här kan göras genom att man kontrollerar så att inte tolkningen motsägs av innehållet i data. Här är det även bra att jämföra det man kommit fram till med tidigare forskning och se hur tolkningarna överensstämmer. Det viktigaste kriteriet för validitet är enligt Ödman (2005, s. 110f) *Den hermeneutiska cirkeln*. Detta innebär att delar och helhet ska hänga ihop och att det måste finnas ett logiskt samband mellan tolkningarna och det insamlade materialet, skriver han.

Joakim Molander förklarar i boken *Vetenskapsteoretiska grunder: historia och begrepp* (2003) begreppet ”den hermeneutiska cirkeln” med att man enbart kan förstå detaljerna om man förstår helheten, ”till exempel texten som helhet och den kulturella och historiska helhet som texten skrevs i” (s. 167). Ödman (2007, s. 97ff) menar att

det är en bild för hur tänkande, förståelse och tolkning fungerar och han liknar det vid att lägga pussel. Till en början har man ett stort antal bitar som man inte vet hur de ska hänga ihop och man har ingen bild av hur helheten kommer att se ut. Men under arbetets gång då man kämpar för att få bitarna att passa ihop genom tolkning och omtolkning, uppstår en allt större förståelse och till slut är hela bilden klar. De små delarna har bildat en större helhet. Ödman (2007, s. 103f) för dock fram problemet med att se processen som en cirkel eftersom detta låter alldeles för statiskt och då tolkningen hela tiden kretsar kring omtolkningar och förändringar, bör man kanske snarare se det som en spiral, menar han.

Med detta kommer man in på Nyströms sista princip som handlar om huvudtolkningen. Spiralen bildas nämligen genom att tolkningarna bygger på varandra, och det andra varvet både omsluter tolkningen innan samt tar det ett steg längre för att på så vis till sist täcka in hela tolkningssystemet. Här går man ifrån den konkreta nivån och blir istället allt mer abstrakt för att på det sättet kunna generalisera de resultat man kommit fram till, vilket i den här uppsatsen kommer till uttryck i diskussionen på slutet.

Ofta ser man att hermeneutik främst används vid intervjuer, observationer eller andra kvalitativa metoder. Trots det kan man hitta flera uppsatser inom biblioteks- och informationsvetenskap som väljer att kombinera teorin med enkätstudier. En av de mest intressanta för min del är Erika Crabos & Maria Tjärnbros magisteruppsats "Några biblioteksanvändares syn på bibliotekariers kunskap. En kvalitativ studie av uppfattningar vid ett folkbibliotek" (2008) eftersom de använder sig av strukturanalys vid bearbetning av sitt enkätmaterial. De kopplar, precis som jag, samman svaren de får på de öppna frågorna under olika kategorier eller teman och får på så sätt överblick över material som vid första anblicken kan tyckas spretigt och osammanhängande.

5.1 Förförståelse

Som tidigare nämnts är förförståelsen central i hermeneutiska studier och det är av största vikt att redovisa den för att läsaren ska få en inblick i vilka tankegångar som eventuellt har färgats av tidigare erfarenheter och tankar. Ödman (2005, s. 112) för förvisso fram att det aldrig går att fullt ut bli medveten om sin egen förförståelse men han förklarar ändå att om man är så medveten som möjligt om den, så kan man undvika att de största fördomarna styr ens tolkning.

Först och främst bör det lyftas fram att jag verkar inom den biblioteks- och informationsvetenskapliga disciplinen och att det här är en uppsats inom detta ämne. Därför är det uppenbart, men kanske ändå nog så viktigt, att understryka att jag är positiv till bibliotek och att jag tycker det är bra att skolbibliotek skrivits in i den nya skollagen. Dock är jag skeptisk till formuleringen i lagens krav och tycker att den bör vara betydligt mer konkret och innehållsrik. Hur ska till exempel "tillgång" och "skolbibliotek" egentligen tolkas? Och att vikten av biblioteksutbildad personal inte står med tycker jag är mycket märkligt.

Jag anser således själv att lagen har flera brister vilket jag tror är till hjälp i arbetet med den här uppsatsen eftersom det gör att jag lättare kan ha förståelse för att många

skolor inte vet hur de ska agera. På så vis kan jag bli mindre färgad av mina positiva biblioteksåsikter, eftersom uppsatsen till stor del kretsar kring lagen, snarare än huruvida skolbibliotek är viktigt eller ej. I uppsatser som har stort fokus på det senare tror jag det är betydligt svårare att kliva ur sin bibliotekarieroll.

Jag har också vissa förutfattade och mer eller mindre ogrundade åsikter eller tankar då jag påbörjar den här uppsatsen, vilket torde vara ganska uppenbart. Jag tror då att biblioteksverksamheten är bättre på kommunala skolor än i fristående, att skolor med praktiska program har det sämre ställt än de med teoretiska och att det framför allt är mindre skolor som har svårt att lösa skollagens krav. Allt detta ingår i min förförståelse då jag börjar arbeta med uppsatsen. En del av detta visar sig stämma medan andra saker istället är tvärtom vad jag tror. Eftersom jag ändå väljer att redovisa alla intressanta resultat jag kan hitta samt lägger fram en mängd data, hoppas jag att man som läsare förstår att uppsatsen i första hand bygger på insamlat material, snarare än på min förförståelse.

6. Metod

6.1 Kvantitativa enkäter

För att kunna kartlägga situationen med hur biblioteksverksamheten ser ut på de olika skolorna använder jag mig av kvantitativ metod med enkäter. Valet mellan kvalitativ och kvantitativ metod är inte helt enkelt eftersom jag vill få fram konkreta data för att kunna kartlägga situationen med skolbibliotek på de olika skolorna. Detta genom typiska kvantitativa frågor som ”Hur många timmar i veckan är skolbiblioteket bemannat?”, ”Hur stort medieanslag har skolans bibliotek?” och ”Vilka öppettider har biblioteket?”. Men jag vill även ha med mer kvalitativa frågor som ”Vad anser ni om den nya skollagens krav på att eleverna ska ha tillgång till skolbibliotek?” och ”Hur anser ni att orden ’tillgång till skolbibliotek’ bör tolkas?”.

Jan Trost, som har skrivit böcker om såväl kvalitativa som kvantitativa metoder, förklarar i *Enkätboken* (2007, s. 23) att om man är intresserad av att kunna ange *hur ofta, hur många* eller *hur vanligt* något är, bör man använda kvantitativ metod medan om man istället är intresserad av människors sätt att resonera eller reagera bör använda sig av kvalitativ metod. I ett första skede tänker jag därför använda mig av både enkäter och intervjuer men känner ganska snart att det blir för tidskrävande att hinna med både och, och bestämmer mig för att enbart använda enkäter. Jag tänker även att det kan vara svårt att få rektorer att ställa upp i intervjuer, eftersom detta tar betydligt större del av deras tid i anspråk än om de ska fylla i enkäterna. Även Maria Fredriksson och Lousia Hatamian (2009, s. 37) tar upp just svårigheten med att lyckas få skolledare att ställa upp i intervjuer.

För att ändå kunna ge svar på de frågor som intresserar mig, väljer jag att ha en hel del frågor där respondenterna med egna ord får fylla i sina tankar och åsikter. På så sätt lyckas jag ändå få in mer ”fylliga” svar än vad som ofta blir fallet vid enkätstudier. Genom användning av enkäter kan jag dessutom samla in data hos en större mängd skolor under relativt kort tid. Tidsaspekten är viktig i metodvalet och jag är noga med att hålla nere antalet frågor i enkäten för att kunna nå så hög svarsfrekvens som möjligt. Målet är att det ska ta cirka fem minuter att besvara frågorna.

Men som med alla metoder finns det även nackdelar med enkäter. Göran Ejlertsson tar i sin bok *Enkäten i praktiken: en handbok i enkätmetodik* (2005, s. 12f) upp en hel lista med problem som kan uppstå vid enkätstudier. Det mest problematiska för mig är dels att jag riskerar att få en väldigt låg svarsfrekvens, dels att jag inte har möjlighet att ställa kompletterande frågor och därmed inte kan korrigera missuppfattningar. Ännu ett problem är att inte kunna se vilka som svarat och inte. För att undvika de olika fällorna så bra som möjligt lägger jag därför ned mycket tid

och arbete på att utforma enkäten och dess frågor och svarsalternativ. Enkäten finns bifogad som bilaga 1.

6.2 Urval

Även om jag egentligen är intresserad av hur läget ser ut i hela Sverige, är jag givetvis tvungen att begränsa mitt urval. Därför väljer jag att rikta in mig på skolor i Skåne och för att begränsa urvalet ytterligare undersöks endast gymnasieskolor.

Att jag väljer just Skåne som avgränsning är dels av praktiska skäl för att jag bor där, men också för att det med sina cirka 130 gymnasieskolor, känns som en lagom population att utgå ifrån – inte så många att det blir ohanterligt men ändå tillräcklig mängd för att det ska kunna gå att dra några slutsatser ifrån det insamlade materialet.

Skälet till att jag väljer att undersöka gymnasieskolor, trots att lagen även innefattar yngre årskurser, är även det ett praktiskt val för att kunna begränsa mängden skolor, men också för att jag tror det finns en problematik i att jämföra skolor på olika stadier med varandra. Att det blir just gymnasieskolor som valet faller på beror på att det har varit mycket debatt om just dessa i media, samt att det här finns en större mängd friskolor än i de lägre åldrarna. 48 % av gymnasieskolorna var nämligen fristående läsåret 2010/11, jämfört med 16 % av grundskolorna (Friskolornas Riksförbund 2011-12-16). Gymnasieskolor är också intressant av det skälet att det är sista steget innan yrkeslivet eller allt mer självständiga studier på högskola eller universitet.

För att få fram ett register på gymnasieskolor använder jag mig av *Ditt gymnasieval i Skåne och Sölvesborg. Inför läsåret 2012/13*, som är en gemensam gymnasiekatalog för hela Skåne där det finns information om såväl kommunala som fristående gymnasieskolor. Det är Skånes 33 kommuner samt Sölvesborg (som ligger precis innanför gränsen till Blekinge) som står bakom katalogen. Enligt de själva ska innehållet vara komplett och även om jag på andra håll faktiskt kan hitta skolor som inte finns med i katalogen, bestämmer jag mig för att använda den som utgångspunkt för mitt urval. Gymnasieskolorna som finns med i katalogens register är 131 stycken och ska vara alla som är sökbara inför hösten 2012. Eftersom det kontinuerligt läggs ned skolor, samtidigt som nya startar är listan över skolorna inte helt komplett. Men enligt Trost (2007, s. 26ff) är detta något som alltid får tas med i beräkningen då man utgår från ett register eftersom det inte finns några urvalsramar som helt stämmer överens med definitionen av populationen och det alltid finns poster i registren som inte bör vara med, samtidigt som det saknas poster som ska finnas med, på grund av att registren alltid har en viss eftersläpning. Annika Eliasson menar även hon, i *Kvantitativ metod från början* (2010, s. 45f) att förteckningen över populationen bör ses som en färskvara som ger en bild av vilka som ingår i populationen vid en viss tidpunkt, men att man i de flesta fall genomför sin undersökning efter detta, vilket innebär att den inte säkert stämmer längre. Jag anser dock att detta är en ganska liten risk i mitt fall eftersom gymnasiekatalogen gäller för de som söker till gymnasiet inför hösten 2012.

Man kan tänka sig en rad anledningar till vad det är som avgör om en skola satsar på biblioteksverksamhet eller inte, och hur denna i så fall ser ut. Jag gör dock en avvägning där jag tänker att relevantalet är en av de faktorer som väger tyngst och

beslutar mig därför för att utgå från denna variabel när jag väljer ut urvalet till undersökningen. Efter att ha undersökt hur många elever som finns på varje skola i registret, kommer jag fram till att 500 elever är en bra måttstock att gå efter. Skolor med ett högre elevantal än så, räknas helt enkelt bort från populationen eftersom dessa skolor kan antas ha helt andra förutsättningar för att kunna driva en välfungerande biblioteksverksamhet. På så vis får jag kvar skolorna med lägre elevantal, vilket också passar bra till mitt syfte eftersom jag är intresserad av att undersöka vilka alternativa lösningar skolor har för att leva upp till den nya lagens krav på skolbibliotek och jag tänker mig att dessa lättast återfinns bland de mindre skolorna.

Jag letar upp uppgifter om skolornas elevantal och stryker de skolor som säger sig ha fler än 500 elever. För ett litet antal skolor kan jag inte få fram något elevantal. Jag väljer därför att skicka ut enkäten även till dessa skolor och sedan stryka dem i efterhand i de fall de väljer att kryssa i ”Fler än 500” som svarsalternativ på hur stort elevantal de har. Sammanlagt skickas enkäten ut till 101 skolor.

Jag bestämmer mig för att låta rektorerna besvara enkäten. En första tanke är att det ska vara skolbibliotekarien som fyller i svaren eftersom en sådan person är mer insatt i verksamheten. Men då de flesta skolor saknar skolbibliotekarie medan alla skolor är tvungna att ha en rektor bestämmer jag mig för att låta rektorerna besvara enkäten. Eftersom det i slutändan är rektorn som är ansvarig för skolans verksamhet och för att skollagen efterföljs, känns det också som ett rimligt val. Att rektorn dessutom ofta ses som den som mest påverkar om skolan satsar på bibliotek eller inte (Hell 2011, s. 83) talar ännu mer för att det är rätt beslut.

6.3 För- och nackdelar med webbenkäter

Jag väljer att utforma en webbenkät till undersökningen. Oscar Hultåker för i sitt kapitel i Jan Trosts *Enkätboken* (2007, s. 134f) dock fram svårigheterna med webbenkäter och det som framför allt kan innebära ett problem i mitt fall är att han menar att svarsfrekvensen ofta blir lägre än vid postala enkäter. Detta för att man lättare kommer ihåg ett pappersbrev som ligger på ens skrivbord än ett mail i inkorgen. Men också för att enkäten riskerar att fastna i en brandvägg eller hamna bland skräpposten. Ännu en svårighet handlar om att e-postadresser kan vara felaktiga eller för gamla.

Jag hittar i de allra flesta fall rektorernas mailadresser på de olika skolornas hemsidor så man kan hoppas att de är aktuella, men helt säkert kan man såklart aldrig vara och det finns säkert något eller några fall där enkäten aldrig når fram till rektorn.

Jag anser ändå att fördelarna väger över nackdelarna i användning av webbenkäter. Framför allt handlar det om kostnaden, att jag kan utforma enkäterna samt förmedla dem och även få in svaren, utan någon som helst ekonomisk kostnad. En annan fördel är att det går fort att skicka ut enkäterna och dessutom att jag får in dem i tur och ordning i programmet och slipper arbetsmomentet med att registrera svaren i datorn samt att jag där lätt får en överblick över de inkomna svaren.

Till mångt och mycket gäller samma regler för webbenkäter som för vanliga postenkäter, men en del saker bör man vara extra försiktig med, påpekar Hultåker. Bland annat bör man vara noggrannare med att hålla nere antalet frågor eftersom det i en webbenkät kan vara svårt att få en överblick över hur många frågor som är kvar och respondenterna riskerar att ge upp alldeles före slutet (2007, s. 132). Detta försöker jag undvika genom att redan i missivbrevet (följebrevet som skickas tillsammans med enkäten) förklara att enkäten består av 15 frågor och att den beräknas ta cirka 5 minuter att besvara, men också genom att man hela tiden kan se hur mycket som är kvar genom att det står ”Sida 2/4” et cetera.

6.4 Etiska aspekter

I kvantitativa studier är deltagarna inte intressanta i sig själva, utan enbart som representanter för den undersökta gruppen, menar Eliasson (2010, s. 42). Trots detta väljer jag att be de rektorer som vill, att fylla i vilken skola de svarar för. Detta har enbart att göra med att jag vill slippa skicka ut påminnelser till de som redan besvarat enkäten, eftersom många upplever det som extra störande att bli påmind via mail (Hultåker 2007, s. 135). Eftersom det är frivilligt att fylla i uppgiften väljer vissa att göra det och andra inte. Detta gör förstås att en del får påminnelser trots att de redan besvarat enkäten men de som fyllt i namnet slipper och på samma gång behöver ingen känna sig tvingad att uppge namnet på skolan i de fall de inte vill. Flera rektorer mailar också och meddelar att de har fyllt i enkäten och då kan jag ”bocka av” de skolorna och de slipper störas av fler påminnelser.

I missivbrevet poängterar jag tydligt att svaren kommer att behandlas konfidentiellt och att de inte går att spåra till en enskild skola. Skälet till att jag inte lovar full anonymitet, som bland annat Eliasson (2010, s. 42) anser att man ska göra vid enkätundersökningar är att anonymitet innebär att ingen, inte ens den som samlar in enkätsvaren kan se vem som svarat och inte (Ejlertsson 2005, s. 147; Trost 2007, s. 100). På så vis skulle jag inte kunna ha med rutan om skolans namn utan tvingas skicka ut påminnelser till alla. Istället lovar jag att svaren ska behandlas konfidentiellt vilket enligt Ejlertsson innebär att ”[r]espondentens identitet kan vara känd för den som tar hand om enkätresultaten, men den konfidentiella behandlingen gör att identiteten aldrig röjs eller missbrukas” (2005, s. 149).

6.5 Genomförande

Jag väljer att förmedla enkäten till skolornas rektorer via e-post tillsammans med ett utförligt missivbrev (se bilaga 2) där jag berättar om uppsatsen och undersökningen och ber dem besvara enkäten via en länk. Totalt skickas enkäten ut till 101 skolor.

Enkäten öppnas måndagen den 27 februari, då mailen skickas ut till rektorerna. Sedan sänder jag en påminnelse varje måndag (sammanlagt tre stycken) och enkäten stängs måndagen den 26 mars. Den ligger således ute under totalt fyra veckor och sammanlagda antalet svar under den här tiden blir 70 stycken.

Jag använder mig av programmet Google Docs och funktionen som finns för att göra enkäter där. Jag undersökte några olika program för att göra egna webbenkäter och

bestämde mig för Google Docs eftersom det är gratis och jag ändå slipper bli begränsad av något maxantal gällande antalet frågor eller insamlade svar, som är fallet med vissa andra program. Jag väljer även programmet eftersom det är lätt att sätta sig in i samtidigt som det finns flera funktioner som passar för mitt ändamål, såsom en rad olika frågetyper.

I programmet finns det en del begränsningar, vilket ofta är fallet med gratisprogram. Dock handlar det om småsaker som att det grafiska utseendet på enkäten enbart går att styra till viss del och att en del text inte kan ändras, men i det stora hela tycker jag att det fungerar bra att använda programmet och det är bara mindre saker som begränsar mig.

6.6 Enkätens utformning

Som tidigare nämnts lägger jag ner mycket arbete på att utforma enkäten innan den skickas ut. Enkäten börjar med tre stycken bakgrundsfrågor som rör antalet studenter på skolan, om programmen främst är av teoretisk eller praktisk karaktär samt vilken huvudman skolan har. De här tre faktorerna väljer jag ut som tänkbara mätvariabler på varför en skola har en viss bibliotekslösning och utifrån dessa kan jag sedan jämföra de olika svaren utifrån olika skoltyper. Givetvis finns det fler tänkbara faktorer till varför en skola valt en viss bibliotekslösning, såsom huruvida skolan ligger i en rik eller fattig kommun, om det är en nystartad eller väletablerad skola, om man har nära eller långt till det kommunala biblioteket och så vidare. Men eftersom jag vill hålla nere antalet frågor, bestämmer jag mig för att begränsa mig till endast tre nämnda bakgrundsfakta.

Enkäten är indelad i fyra delar som har varsitt tema, vilket även syns i sidans rubrik. Efter bakgrundsfrågorna följer sidan två som består av frågor som rör den nya skollagen. Här får de svarande kryssa i vilken eller vilka bibliotekslösningar de använder. Eftersom att samma skola kan ha en kombinerad lösning (till exempel att ha en egen mindre boksamling och använda sig av folkbiblioteket) gör jag det möjligt att kryssa i flera svar. Här finns även frågan om något förändrats i biblioteksverksamheten på grund av den nya lagen och hur dessa förändringar i så fall ser ut.

Därefter följer två öppna frågor, alltså frågor som saknar fasta svarsalternativ. Frågorna 6 och 7 lyder ”*Vad anser ni om den nya skollagens krav på att eleverna ska ha tillgång till skolbibliotek?*” och ”*Hur anser ni att orden ’tillgång till skolbibliotek’ bör tolkas?*”. Trost (2007, s. 74) varnar för öppna frågor eftersom han menar att det är tidsödande att gå igenom svaren då de både kan vara långa och inte alltid helt lätta att tolka. Han menar också att svarsbortfallet på de här frågorna ofta blir mycket stort eftersom respondenterna av olika anledningar hoppar över de här frågorna (Ibid s. 76). Jag anser dock att det här är min enda chans att kunna få svar på frågorna via en enkät och jag vill inte heller lägga in förslag på svar eftersom jag är rädd för att det ska styra rektorernas tankar för mycket och därför låter jag således de här frågorna vara helt öppna.

Enkätens tredje sida innehåller frågor om hur skolans biblioteksverksamhet ser ut, vad gäller lokal, personal och bestånd. I frågan om lokal får de svarande kryssa i vilka

funktioner som finns i bibliotekets lokaler och i de två frågorna som rör personal får de svara på om, och i så fall hur ofta, som skolbiblioteket är bemannat samt vilken utbildning bibliotekspersonalen har. I frågan som rör beståndet kryssar rektorerna i vilka medietyper som finns på biblioteket.

På enkätens sista sida (4/4) finns några övriga frågor som handlar om hur stort medieanslaget är samt vilka öppettider biblioteket har. Här finns även rutan där man kan fylla i skolans namn, samt en öppen fråga där man kan ange om man har något övrigt att tillägga eller om man har åsikter om enkäten eller dess frågor.

Jag väljer att hela enkäten igenom inte ha med ett enda obligatoriskt svar dels för att slippa tekniskt krångel för de som fyller i, dels för att jag anser att det är motsägelsefullt att be någon fylla i en enkät och sedan plötsligt kräva att de svarar på vissa frågor. Hultåker (2007, s. 132) för även fram att risken för bortfall ökar med obligatoriska frågor och jag anser precis som han, att det är bättre att få svar på några frågor än inga alls.

6.7 Bortfall

Ejlertsson (2005, s. 25) förklarar att det finns två typer av bortfall som man bör tänka på vid en enkätundersökning. Externt bortfall handlar om de personer som av en eller annan anledning inte besvarat enkäten. Internt bortfall handlar om enstaka frågor i enkäten som vissa har valt att inte svara på och detta redovisar jag var för sig ihop med varje enskild fråga i resultatkapitlet. Det externa bortfallet är viktigt att ta i beaktande innan man börjar analysera det insamlade materialet och för detta krävs det att man gör en bortfallsanalys (Trost 2007, s. 13). Det viktigaste är att undersöka huruvida bortfallet är slumpmässigt eller systematiskt eftersom det senare kan innebära att materialet är påverkat i en viss riktning, förklarar Eva Eggeby och Johan Söderberg i *Kvantitativa metoder: för samhällsvetare och humanister* (1999, s. 44f). Bortfallsanalyser är särskilt viktiga i de fall man fått en låg svarsfrekvens, förklarar Trost (2007, s. 137) och menar att man bör nå upp till mellan 50 och 75 % i svarsfrekvens på enkätundersökningar.

Trots att svarsfrekvensen jag får ligger på nästintill 70 % och alltså är inom den här ramen är det ändå viktigt att titta närmare på bortfallet. Både Trost och Ejlertsson föreslår att man kan undersöka detta genom att studera vissa variabler som man kan få fram för de som inte svarat och undersöka huruvida dessa skiljer sig åt från de som svarat (Ejlertsson 2005, s. 27; Trost 2007, s. 137f). Jag jämför därför bortfallets elevantal, huvudman samt vilken typ av program som finns på skolorna för att se om dessa skiljer sig åt mot andelen som svarat. Problemet är att jag endast kan se vilka som har svarat i de fall då de har fyllt i skolans namn, eller mailat mig för att meddela att de besvarat enkäten. Således finns det ett antal ”anonyma” skolor som svarat men som jag inte vet namnet på och som därför ingår i den grupp som jag räknar som bortfall. Dock visar bortfallsanalysen utifrån de undersökta variablerna att det inte finns några större skillnader mellan de skolor som svarat och de som inte gjort det, och jag ser därför bortfallet som slumpmässigt.

6.8 Bearbetning och analys av resultat

Vid bearbetningen av materialet tar jag till stor del hjälp av den hermeneutiska teorin och de olika stegen som Nyström (2007) beskriver (se kapitel 5). Då enkäten stängts och jag fått in de 70 svaren börjar jag med att gå igenom materialet flera gånger för att skaffa mig en bra överblick, utan att göra några egna tolkningar eller på annat sätt låta min förförståelse komma i vägen. Jag låter också numrera rektorernas svar för att på bästa vis kunna citera ifrån dem. Sedan går jag vidare med att göra en strukturanalys bland de öppna frågorna, vilket Nyström förklarar som att man försöker hitta mönster bland mängden svar, genom att dela in dem i olika teman. Att materialet bearbetas på det här viset gör att teori och metod knyts samman då kategorisering efter teman fungerar väl med enkäter och beskrivs av Ejlertsson (2005, s. 111) som en metod vid bearbetning av öppna frågor. Teman ställer jag sedan upp och går igenom enkät för enkät för att placera in svaren i de olika temarutorna. På så vis får svaren en annan struktur och de delar med liknande innehåll förs samman, vilket gör att jag lättare kan se samband mellan olika svar.

Jag använder även principen med den hermeneutiska cirkeln (se kapitel 5) i valideringen av mina tolkningar för att se om de är rimliga. I den här uppsatsen tänker jag mig att varje besvarad enkät utgör en del, medan det sammanlagda antalet enkäter utgör en helhet. Svaren är både viktiga och intressanta var för sig eftersom de visar de enskilda rektorernas åsikter och tankar, men de är också intressanta att studera som helhet eftersom det är utifrån det sammanlagda antalet enkäter som jag kan dra slutsatser och generalisera resultaten.

Analysarbetet kretsar till stor del kring att se hur olika saker hänger ihop och vad det finns för bakomliggande skäl till varför svaren ser ut som de gör. Jag lägger även ned mycket arbete på att sälla bland resultaten för att inte behöva ta upp utrymme med resultat som inte är relevant eller som vilar på för dålig grund, eftersom det är viktigt att det finns ett logiskt samband mellan tolkningen och den insamlade datan, vilket också Nyström (2007) berör.

7. Resultat och analys

Jag väljer att föra ihop resultat och analys eftersom de båda delarna hänger så nära samman med syfte och frågeställningar att det skulle bli en för invecklad och osammanhängande läsning, om jag lät separera dem. Därför väljer jag istället att ha resultat och analys sammanflätat och utgår från Limbergs (2003) teman som förklaras tidigare i litteraturgenomgången. Eftersom de olika teman till stor del hänger ihop och ofta flyter samman, kan man alltid diskutera vad som platsar under vilket tema. Jag placerar därför resultatet såsom jag tycker det hänger bäst ihop med de olika teman, utifrån hur svaren på enkätfrågorna ser ut samt mina tolkningar av dessa.

Således både redogör jag här för de insamlade svaren från enkätstudien och analyserar hur dessa hänger ihop och vad man kan dra för slutsatser utifrån siffrorna. Av utrymmesskäl redovisar jag på vissa av enkätens frågor enbart hur svaren ser ut, medan jag på de frågor som är mest relevanta för syftet, även går djupare in på hur olika resultat hänger samman genom att jämföra svaren utifrån de tre variablerna programinriktning, huvudman och elevantal. På så vis skapas förhoppningsvis både en tydligare överblick över de intressanta skillnader som finns och en bättre förståelse för vad dessa beror på.

7.1 Bakgrundsfrågor

7.1.1 Fråga 1–3

Hur många elever går på skolan?

Vilken typ av program finns på skolan?

Vilken typ av huvudman har skolan?

De tre första frågorna i enkäten är bakgrundsfrågor om elevantal, typ av program och huvudman som skolorna har. Dessa frågor besvaras av samtliga (100 %) av de 70 som svarar på enkäten. På frågan om elevantalet är det vanligaste svaret (29 %) ”151–200” elever och de flesta väljer sedan bland de närliggande alternativen. 60 % av svaren ligger mellan 101–250 elever. Men det är även många av de undersökta skolorna som har ett väldigt lågt elevantal. 25 % svarar nämligen att de har 100 elever eller färre. Fem stycken skolor kryssar i alternativet ”Fler än 500” och dessa använder jag inte i undersökningen, då deras elevantal ligger över den gräns jag satt för mitt urval. Således utgår jag från totalt 65 svar i resten av undersökningen.

Vad gäller typ av program är svaren ganska jämnt fördelade mellan ”Enbart praktiska” och ”Enbart teoretiska”. Även blandningen med ”Ungefär lika många teoretiska som praktiska” program får många svar.

När det kommer till huvudman väljer de flesta ”Aktiebolag” (68 %) och ”Kommunen” kommer på andra plats med 22 %. Ett fåtal svarar även ”Stiftelse”, ”Enskild firma” eller ”Ideell förening” medan resten av svaren inte används bland de 65 svarande.

7.2 Biblioteket som kunskapskälla

Nedan redogörs för de enkätfrågor som hänger samman med Limbergs första tema: *Biblioteket som kunskapskälla.*

7.2.1 Fråga 12

Hur stort medieanslag har skolans bibliotek? (Kostnader för läromedel ej inräknade.)

På den här frågan kan man endast välja ett av alternativen och svarsfrekvensen hamnar på 78 %.

Enkätsvaren stämmer överens med tidigare forskning som visar att skillnaderna är stora i hur mycket pengar skolorna satsar på biblioteksverksamhet och som visar att det kan röra sig om flera tusentals kronor i skillnad per elev och läsår (Barrett et al. 2010, s. 7). Även om min fråga inte handlar om biblioteksverksamheten i stort utan endast rör medieanslaget, är det stora skillnader mellan skolorna. Det vanligaste är att rektorerna väljer de lägsta summorna (”Mindre än 5000 kr/år” (29 %) och ”5000–9999 kr/år” (27 %)) men även de som väljer det högsta alternativet (”30.000 kr/år eller mer”) är relativt många (16 %). Även här kommer det alltså fram att det finns en stor spännvidd i hur mycket pengar skolorna lägger på biblioteksverksamheten.

Att biblioteksverksamheten på skolorna redan innan lagens införande skulle vara så pass god, att lagen skulle ha ”ingen eller endast marginell betydelse för skolhuvudmännens kostnader” (Regeringen 2009, s. 736) som Skollagsberedningen haft för uppfattning, stämmer alltså illa överens med verkligheten. I alla fall om man ser till den verklighet som de mindre skolorna lever och verkar i och som syns i enkätmaterialen. Ekonomin tas ofta upp som ett av de största problemen för skolorna i enkätsvaren, liksom det berörs av Nationella skolbiblioteksgruppens ordförande Madeleine Hjort som menar att regeringen borde ha tillfört pengar för att den nya skollagen skulle få påtaglig effekt (Höglund 2011b s. 6). Även Öberg och Ljungdahl (2009, s. 28) berör ekonomin i sina tankar men menar att skolorna måste komma ifrån tankebanorna om att ”inte ha råd” att satsa på skolbibliotek och istället se det som en tillgång. Hansson (2002, s. 58) menar dessutom att många rektorer som satsat på skolbibliotek anser sig ha vunnit såväl kvalitetsmässigt som ekonomiskt på det. Det hade utifrån detta varit intressant att undersöka huruvida det här är något som rektorerna som satsar mest pengar märker av, vilket jag tyvärr inte har utrymme för inom den här uppsatsens ramar.

7.2.2 Fråga 13

Vilka öppettider har biblioteket?

Det här är formulerat som en öppen fråga utan svarsalternativ och rektorerna får själva fylla i öppettiderna. Svarsfrekvensen är liksom frågan innan på 78 % och det finns här oklarheter vilka som anger öppettiderna för ett eget skolbibliotek och vilka som anger folkbibliotekets öppettider. Det finns nämligen en förklaring till frågan som lyder: ”*Om bibliotek ej finns på skolan, ange hur ofta eleverna har tillgång till annat bibliotek*”. Detta gör att man genom resultatet inte kan uttala sig om hur öppettiderna generellt ser ut på skolornas bibliotek, men man kan i alla fall säga något om hur ofta de har tillgång till någon form av bibliotek.

Frågan om öppettiderna är relevant eftersom de spelar en viktig roll i hur stort inflytande skolbiblioteket har över elevernas läsvanor (Nilsson 2007, s. 207) och därför är det intressant att 82 % av svaren visar att biblioteket har öppet minst 7 timmar/dag. Det vanligaste är mellan klockan 8–16 eller att man svarar ”Hela skoldagen”, vilket bör röra sig om ungefär samma tider. Det finns även flera som menar att eleverna ”Alltid” har tillgång till biblioteket, vilket nog måste tolkas som att man menar under skoldagen, då helger och nätter knappast kan avses. Dock är det 14 % som svarar att eleverna har tillgång så sent som till klockan 18 eller längre. Några anger till och med klockan 22. En tänkbar anledning till detta skulle kunna vara att vissa av skolorna är internat där eleverna bor, vilket skulle kunna göra att de har öppet även sent på kvällen. Endast 6 % av de som svarar väljer öppettider som innebär 6 timmar eller kortare per dag eller att det enbart är öppet 4 dagar i veckan.

7.3 Bibliotekets roll för läsning och litteratur

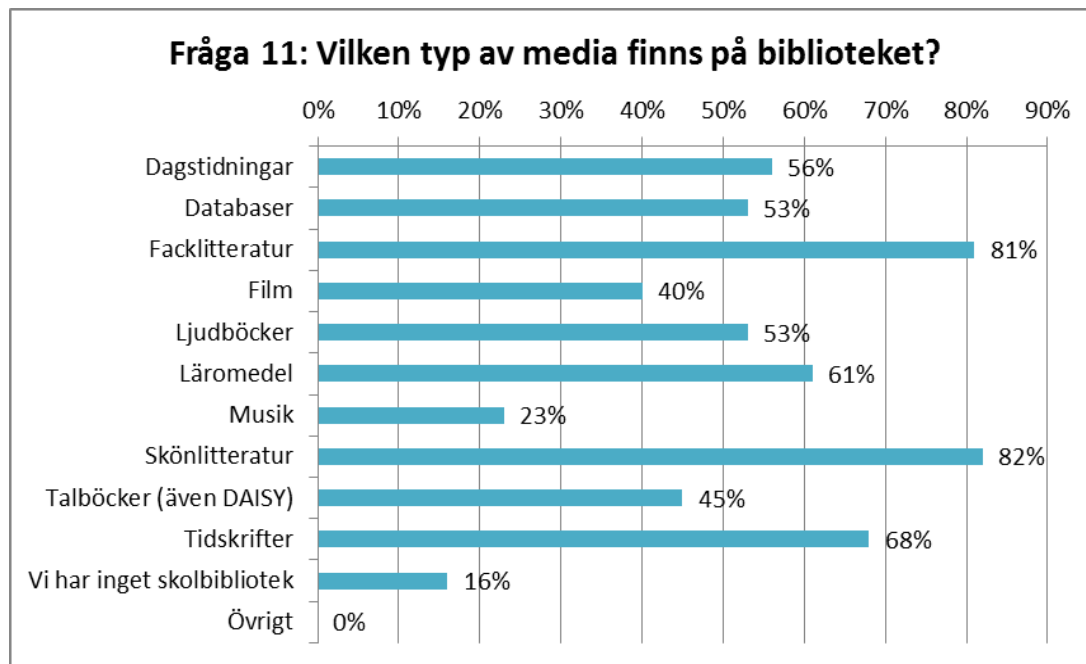
Nedan redogörs för de enkätfrågor som hänger samman med Limbergs andra tema: *Bibliotekets roll för läsning och litteratur*.

7.3.1 Fråga 11

Vilken typ av media finns på biblioteket?

På den här frågan kan man välja ett eller flera alternativ samt även fylla i ett eget under ”Övrigt”, vilket dock ingen av de svarande gör. Frågan besvaras av 62 personer, vilket innebär en svarsfrekvens på 95 %. Resultatet syns i diagrammet nedan.

Diagram 1.



Överlag är det alltså många som väljer flera svar och som kryssar i att biblioteket har ett väldigt varierat sortiment. Främst handlar det om skön- och facklitteratur men även tidskrifter, dagstidningar och databaser väljs ofta, vilket borde stämma väl överens med Skolinspektionens krav på olika medietyper (2011-12-23). Det varierade sortimentet är också intressant eftersom det är något som både Limberg och Nilsson understryker vikten av för att skolbiblioteket ska lyckas få en positiv inverkan på elevernas läsvanor (Limberg 2003, s. 57; Nilsson 2007, s. 207).

Både i debatten om skolbibliotek och i enkätsvaren kommer ofta Internet och digitaliseringen upp och åsikter om att tillgången på digitalt material skulle göra böcker "passé" och "otidsenliga". Limberg (2003, s. 30) tar upp att olika typer av medier både kan samspela och konkurrera, något som kommer fram i enkätsvaren. Det tenderar i debatten och enkäterna att låta som en tävling mellan de två texttyperna där det fysiska materialet ses som mer "äkta" samtidigt som vissa hävdar att "bokens tid är förbi". Skolinspektionen (2011-12-23) har ju dock som krav att ett skolbibliotek ska ha både "fack- och skönlitteratur som informationsteknik och andra medier", vilket torde innebära att de anser att båda typerna behövs i biblioteket.

7.3.2 Fråga 6

Vad anser ni om den nya skollagens krav på att eleverna ska ha tillgång till skolbibliotek?

Även det här är en fråga som saknar svarsalternativ och som respondenterna får svara på med sina egna ord. 88 % svarar och här finns alltifrån korta svar på ett eller ett par ord, till svar som är flera meningar långa. För att det ska vara möjligt att få en överblick över resultatet, gör jag en strukturanalys, alltså för ihop svaren till

gemensamma teman, vilket förklaras utförligare i metodkapitlet. På detta vis går det lättare att se likheter mellan svaren, trots de olika formuleringarna.

Som tidigare nämnts spelar rektorerna en avgörande roll i hur en skolas biblioteksverksamhet ser ut (Hansson 2002, s. 54f; Hell 2011, s. 83). Därför är det intressant att jämföra enkätsvaren där det visar sig att rektorernas åsikter om den nya skollagens krav på skolbibliotek överlag är positiva, med den mer negativa bild som jag anser att media har lyft fram. Förvisso finns det de som är antingen starkt negativa eller starkt positiva i sina enkätsvar och som har "valt sida" i frågan huruvida skolbibliotek är bra eller dåligt, precis så svartvitt som jag tycker att debatten skildrat det. Men väldigt många av rektorerna ger i enkäterna en mer nyanserad bild och redogör för såväl fördelar som nackdelar med lagen.

Om man tittar på hur stor andel som är positiva till den nya lagens krav på skolbibliotek, kan man se att de väger över de som uttalar sig i negativa termer. 58 % av svaren är helt, eller till största delen, positiva vilket kan jämföras med andelen som ger svar som är helt, eller övervägande, negativa mot skollagens krav vilka motsvaras av 18 %. Resten av svaren är antingen för otydliga för att man ska kunna tolka vilka åsikter som finns, eller så skriver de om både för- och nackdelar på ett sådant vis att man inte kan utläsa någon ståndpunkt. Ett fåtal av svaren lyder också att man inte har några åsikter i frågan.

De enbart positiva svaren låter till exempel "*Bra, ställer krav på anordnande huvudman på ett tydligt sätt*" (Rektor 3), "*Självklarhet*" (Rektor 13), "*Vi anser att det är av stor vikt att elev och personal har tillgång till bibliotek*" (Rektor 15) och "*Bra! Att kunna handskas med information blir allt viktigare och det ser jag som det främsta syftet med biblioteket*" (Rektor 24). De som fortfarande är positivt inställda men som ändå ser vissa svårigheter, kan låta såhär: "*Det är bra. Dock glömmes man bort att dagens skolbibliotek finns på nätet*" (Rektor 2) eller "*Bra, men svårt att tillgodose på en liten skola som vår*" (Rektor 45). Framför allt handlar problemen som beskrivs om dessa två saker – vikten av digitalt material samt svårigheten för mindre skolor. I svaren som är mer tveksamt inställda till lagens krav hör man också ofta att ekonomin tas upp som en faktor. Detta kan man se i detta svar, där såväl positiva som negativa faktorer berörs:

Svårigheterna är naturligtvis omkostnaderna såsom planering, personal och det extra utrymme som krävs. Positivt är att böcker finns lättillgängligt och att eleverna inte så aktivt behöver söka upp litteratur utan den finns i närheten. Det kan locka till nyfikenhet och ökad läsning och integreras i undervisningen på ett lättare sätt.

Rektor 26

Det digitala materialet berörs i flera svar, främst från de som är negativt inställda till lagen: "*I viss mån passé då flera skolor går mot 1:1 lösningar och webben kan erbjuda ändlösa mängder av litteratur.*" (Rektor 23).

Tycker den är konstig, vi går mot ett papperslöst samhälle som har digitaliserade motsvarigheter som jag tror betydligt mer på i ett framtidssamhälle. Viktigare att kunna hantera detta än gå in på ett fysiskt bibliotek.

Rektor 7

Här kommer man in på något av det som också ofta nämns, nämligen kritiken mot att det pratas så mycket om den fysiska bibliotekslokalen.

Svårigheten: formuleringen tyder på att själva lokalen är mer intressant än den kompetens som en bibliotekarie har. Därmed biter man sig fast i en ålderdomlig struktur där skolbibliotek blir en dammig datasal eller ett mediemagasin med lite färggranna utställningar i ibland.

Rektor 14

Det är bra. Alla skolor borde ha bibliotek. Men synen på begreppet "bibliotek" är ofta mer eller mindre föråldrad. Framför allt den moderna bibliotekarieyrkesroll så som den framstår t.ex. på utbildningen i Borås, tror jag det saknas kunskap om på många skolor. Därför tänker man mer "bokrum" än "informationsspecialist" tyvärr. Dvs i termer av lokaler istället för personalkompetens.

Rektor 21

Här och på flera andra ställen berör svaren vikten av kompetent personal. "Det är dock viktigt att eleverna har tillgång till ett större bibliotek med kunnig personal om skolan endast har en liten boksamling" (Rektor 55), skriver en rektor. Slutligen är det många som på ett eller annat sätt diskuterar folkbiblioteket och att det är viktigt att eleverna lär sig använda detta och att man som en liten skola aldrig kan konkurrera med folkbibliotekets utbud.

Många är också inne på att det är onödigt och resursslöseri att ordna ett skolbibliotek, när man har nära till stadsbiblioteket. 24 % berör användningen av folkbiblioteket i sina svar och här är tre exempel på hur det kan se ut:

Dessutom känns det besvärande att lägga resurser av de knappa vi har på ett bibliotek. I folkbildningssyfte är det dessutom viktigt att vi leder eleverna till folkbiblioteket – de går ut skolan och då är det folkbiblioteket som gäller. Lika bra att de vänjer sig att gå dit.

Rektor 27

På ett vis är det bra eftersom det sätter lite mer press på skolor som inte har tillgång till bra bibliotek. I XX [stadens namn] har vi förmån att ha många bra bibliotek och då kan det kännas lite konstruerat att vara tvungen att ha ett på plats.

Rektor 53

Otydligt vad lagen menar med tillgång till skolbibliotek. Vi har nära till Stadsbiblioteket och har alltid uppmuntrat eleverna att nytta detta.

Rektor 60

Ytterligare några som besvarar frågan förklarar även att de är osäkra på vad lagen innebär och kräver.

I den här frågan går jag djupare in på hur svaren ser ut för att se om det finns några samband mellan åsikterna hos rektorerna och skolornas programinriktning, huvudman och elevantal.

Programtyp

När man tittar närmare på vilka som svarar vad under den här frågan, kan man hitta tydliga skillnader mellan de med teoretisk och praktisk inriktning på sina program. De skolor som svarar att de har enbart praktiska program är betydligt mer positiva till den nya lagen. I den här gruppen ger 79 % odelat, eller till största delen, positiva svar medan endast 5 % svarar i negativa termer. Jämför man detta med de skolor som har enbart teoretiska program blir siffrorna helt annorlunda. Här är det nämligen bara 21 % som avger positiva svar och av dessa är det endast ett fåtal som är odelat positiva, vilket kan ses mot de med enbart praktiska program där de allra flesta är uteslutande positiva. Bland de teoretiska skolorna är 38 % mer eller mindre negativa till den nya skollagens krav på skolbibliotek. Det här är intressant eftersom det går tvärtemot det debatten visar med inslag om att det är de praktiska programmen som är mest kritiska till skollagens krav med motiveringen att de inte använder böcker på samma vis och i samma utsträckning som de med enbart teoretiska program (Sveriges Radio 5 oktober 2011). Men Nyström (2007) menar, att om man som forskare får fram ett material som inte bjuder på några överraskningar, bör man bli misstänksam, eftersom resultatet då kan ha präglats i alltför hög grad av ens förförståelse.

Går man sedan vidare med att titta på vilka olika svårigheter som berörs i svaren, fortsätter skillnaderna att visa sig mellan programinriktningarna, även om det inte är lika tydligt som i det ovanstående. Skolorna med enbart praktiska program berör framför allt svårigheten för mindre skolor att leva upp till skollagens krav och 42 % nämner detta, medan samma tema berörs av 17 % av de med teoretiska program. Dessa lyfter istället allt oftare fram folkbiblioteks roll och vikten av att eleverna lär sig använda detta. Folkbiblioteket nämns i 33 % av svaren från de med endast teoretiska program, medan bara 8 % av de med praktiska program lyfter fram samma sak.

Huvudman

Här väljer jag att främst titta på aktiebolag och kommunala skolor, och eftersom de resterande skoltyperna är så pass få i varje grupp lägger jag samman dem till en enda, kallad "Övriga". Tittar man på hur åsikterna är fördelade efter huvudman ser man att de kommunala skolorna i större utsträckning är positiva än de fristående skolorna. Endast en kommunal skola uttalar sig negativt om den nya lagens krav och så mycket som 69 % är mer eller mindre positiva. Detta kan jämföras med aktiebolagen där 55 % uttalar sig positivt och 21 % uttalar sig negativt. I gruppen med övriga friskoletyper svarar störst andel att de är positiva, även om många har invändningar och inte en enda uttalar sig endast positivt. Den här gruppen är dock för liten för att det ska gå att dra några slutsatser utifrån detta. Genom media har jag fått uppfattningen att det skiljer sig åt markant mellan fristående och kommunala skolor och trodde till en början att i princip alla friskolor skulle vara motståndare till skolbibliotek medan alla kommunala skolor var förespråkare. Förvisso kan man i de insamlade enkäterna se en skillnad då de kommunala skolorna faktiskt *är* mer positivt inställda än de fristående. Men att de kommunala skolorna är mer positivt inställda till kraven på skolbibliotek är kanske inte så konstigt eftersom det inte innebär lika stora förändringar för dem som för de fristående skolorna i och med att de kommunala skolorna redan tidigare behövt ha biblioteksverksamhet och det inte på samma vis blir en nyhet för dem.

Fördjupar man sig i vilka olika teman som skolor med olika huvudmän tar upp i sina svar, skiljer det sig åt en del mellan grupperna, även om det är ganska marginella skillnader. Aktiebolagen poängterar till stor del användningen av folkbiblioteket (29 %). Motsvarande siffra för de kommunala skolorna ligger på 11 %. De kommunala nämner istället oftare vikten av kompetent bibliotekspersonal (22 %), jämfört med aktiebolagen där detta endast nämns hos 4 %. Det skiljer sig också åt när man tittar på vilka som svarar att det är en svårighet för mindre skolor att leva upp till lagens krav. Detta tar 21 % av aktiebolagen upp, medan det är 11 % av de kommunala skolorna.

Elevantal

För att få bättre underlag väljer jag att slå samman några av alternativen så att elevantalet är uppdelat i tre delar, istället för som i enkätens nio eftersom detta blir för otydligt. Således låter jag grupperna bli: upp till max 150 elever, 151 till 250 elever samt den högsta gruppen där de som har över 250 elever (men max 500) hamnar.

Vad det gäller åsikterna utifrån elevantal är siffrorna ganska jämna mellan skolorna med lägst och högst elevantal. Dock kan det vara intressant att föra fram att bland de med lägst elevantal, alltså under 150 elever, är det störst andel som är odelat positiva, nämligen 46 %, vilket kan jämföras med de skolor som har över 250 elever där 33 % är enbart positivt inställda.

Det skiljer sig också åt en del mellan vilka problem som skolorna med olika elevantal berör. De med ett lågt elevantal (max 150 elever) kommer framför allt in på ekonomin och att det är problematiskt att klara kraven på kostnader, personal och utrymme. I de två högre grupperna, med ett elevantal på över 150 elever, är det främst folkbiblioteket som berörs i svaren.

7.4 Biblioteksrummets pedagogiska roll

Nedan redogörs för de enkätfrågor som hänger samman med Limbergs tredje tema: *Biblioteksrummets pedagogiska roll.*

7.4.1 Fråga 4

Hur arbetar ni för att tillgodose skollagens krav på att eleverna ska ha tillgång till skolbibliotek?

Här kan de svarande välja mellan en rad alternativ eller skriva i ”Övrigt”-rutan. Det finns möjlighet att välja flera alternativ, eftersom att många skolor använder en kombination av olika lösningar. Även här besvarar alla 65 rektorerna frågan och svaren finns redovisade i diagrammet nedan.

Diagram 2.



Det mest valda alternativet är alltså att använda sig av folkbiblioteket, vilket nära hälften av skolorna gör. Av dessa är det 22 % som enbart väljer det här alternativet, medan resten även kryssar i en eller flera andra lösningar. Det vanligaste är då att man har en mindre boksamling där eleverna kan låna litteratur, vilket hälften av de som använder folkbiblioteket anger att de har. Det finns även en del (31 %) av de som använder folkbiblioteket som också anger att de har ett skolbibliotek med en egen lokal på skolan. Sedan finns det ett fåtal som förutom att använda folkbiblioteket menar att de använder biblioteket på en annan skola, använder folkbibliotekets bokbuss eller som lyfter fram att eleverna har egna datorer och att de har tillgång till databaser, till exempel NE.se (Nationalencyklopedin).

Det näst vanligaste alternativet är att ha ett eget skolbibliotek. De flesta kryssar då enbart i det alternativet, men fyra av tio som säger sig ha egna skolbibliotek, väljer även en eller flera lösningar till, främst användning av folkbiblioteket.

Det tredje mest valda alternativet på frågan om vilken bibliotekslösning skolan har, är att ha en mindre boksamling där eleverna kan låna litteratur. Detta väljer 38 % och de flesta som kryssar i detta gör det i kombination med något av de tidigare nämnda alternativen – att använda folkbiblioteket eller att ha ett skolbibliotek med en egen lokal på skolan.

15 % väljer att fylla i ett eget svar under ”Övrigt”. Några förklarar då att ett bibliotek är under uppbyggnad och andra för fram olika digitala lösningar, som att eleverna har bärbara datorer och tillgång till databaser. De flesta som skriver något under ”Övrigt” väljer även en annan lösning, som användning av folkbiblioteket eller att de har en mindre boksamling som står till elevernas förfogande. Men ett fåtal väljer enbart denna lösning, till exempel genom att de använder högskolans bibliotek som ligger i

närheten. Även de andra svarsalternativen väljs ibland, om än i liten utsträckning och också dessa svar väljs ofta tillsammans med andra alternativ.

Programtyp

Jag undersöker först om det finns några samband mellan vilken typ av program som skolorna har, och vilken bibliotekslösning de väljer. Detta tycker jag är intressant eftersom jag, som tidigare nämnts, fått uppfattningen att skolor med praktisk inriktning i större grad saknar bibliotek, än de med teoretiska program. Här går det dock inte att finna några tydliga samband, i alla fall inte utifrån det material jag har att utgå ifrån. 41 % av de skolor som uppger att de enbart har teoretiska program har egna skolbibliotek, medan siffran ligger på 40 % för de som svarat att de har enbart praktiska. Användningen av folkbiblioteket är även den jämn mellan grupperna: 53 % för de enbart teoretiska och 50 % för de enbart praktiska.

Alternativet att ha en mindre boksamling där eleverna kan låna litteratur, är det enda som egentligen sticker ut. 53 % av de enbart teoretiska skolorna uppger detta som en lösning de har, medan samma svar ges av 35 % av de med enbart praktiska program. Det som också kan sägas vara intressant i sammanhanget är att det enbart är de med praktiska program som svarar att de använder sig av bibliotek på en annan skola. Det är 20 % av dem som uppger detta. Detta är dock baserat på för få svar för att kunna sägas vara statistiskt säkerställt och mer utredning behövs innan man kan uttala sig om huruvida detta är ett mönster eller en slump.

Huvudman

Det andra jag tittar närmare på är om det finns några samband mellan de skolor som har samma sorts huvudman och samma typ av lösning. Materialet visar att det finns ganska tydliga skillnader. Tittar man på andelen svar som uppger att de har ett eget skolbibliotek med en egen lokal på skolan, är det 57 % av de kommunala medan det är 43 % av aktiebolagen och 29 % av de med övrig huvudman.

Bland de som uppger att de använder folkbiblioteket är detta 21 % av de kommunala skolorna, medan siffran ligger på 55 % för aktiebolagen och 71 % för de övriga skolorna. Även hur många som uppger att de har en mindre boksamling där eleverna kan låna litteratur är intressant. Det är nämligen enbart 14 % av de kommunala som svarar detta, medan det är 41 % av aktiebolagen och 71 % av de övriga. Att det främst är de fristående skolorna som har mindre boksamlingar, är även något som konstateras av Statens Kulturråd (2009, s. 19). De lyfter fram förklaringen att många friskolor i större utsträckning använder sig av datorer och digitalt material, vilket jag tror är ett rimligt antagande.

Elevantal

Jag tittar också på hur de olika bibliotekslösningarna förhåller sig till elevantalet på skolorna. Här kan man se ganska tydligt att det skiljer sig åt mellan grupperna. I den gruppen med lägst elevantal är det 22 % som har ett skolbibliotek med en egen lokal, medan siffran är 57 % för ”mellangruppen” och 70 % för de med högst elevantal. Detta trots att det ”höga” elevantalet ibland bara rör sig om drygt 250 elever. Det här syns även när man tittar på användningen av folkbiblioteket, vilket sjunker något i den högsta gruppen. De två första grupperna ligger ganska jämnt på 52 % respektive

54 %, medan det är 30 % av de med högst elevantal som svarar att de använder folkbiblioteket.

Bland de som anger att de har en mindre boksamling som eleverna kan låna litteratur ur skiljer det sig också åt en del. Detta menar 52 % av de med lägst elevantal att de har, medan 32 % av de med 151–250 elever anger detta svar. För gruppen med högst elevantal sjunker siffran ytterligare, till 20 %. Det är även vanligare i de två grupperna med lägst elevantal, att man använder sig av andra skolors bibliotek eller att man har integrerade folk- och skolbibliotek, även om det är för litet antal som har detta för att man ska kunna uttala sig om huruvida det enbart rör sig om en slump.

7.4.2 Fråga 5a

Har ni gjort några förändringar i biblioteksverksamheten på grund av den nya lagen?

Även här svarar alla och här kan man endast välja bland alternativen ”Ja” och ”Nej”. Svaren finns redovisade i diagrammet nedan där man ser att det är ganska jämnt fördelat mellan dem.

Diagram 3.



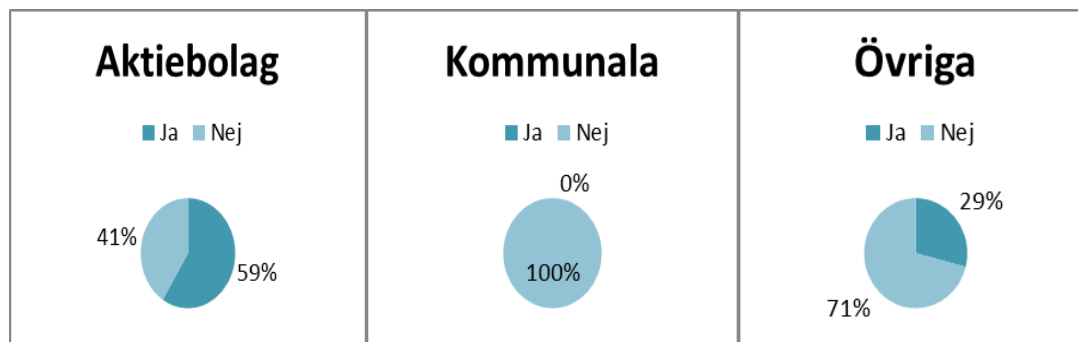
Programtyp

Om man tittar på hur svaren är fördelade utifrån vilken typ av program skolan har, ser man att det skiljer sig åt markant mellan de med enbart teoretiska och de med enbart praktiska program. Bland de som har enbart teoretiska program på skolan är det ganska jämnt fördelat mellan om man gjort förändringar eller inte (59 % mot 41 %), men de som har enbart praktiska program svarar annorlunda. I den här gruppen är det nämligen endast 25 % som menar att de gjort förändringar och 75 % som svarar att de inte gjort det. Detta är anmärkningsvärt eftersom det, som tidigare nämnts, knappt skiljer sig åt mellan grupperna i frågan om de har ett eget skolbibliotek eller inte, eller om de använder folkbiblioteket.

Huvudman

Undersöker man förhållandet mellan vilken huvudman skolan har och huruvida några förändringar gjorts på grund av den nya lagens införande ser man stora skillnader, som syns i de tre diagrammen nedan.

Diagram 4. Har ni gjort några förändringar i biblioteksverksamheten på grund av den nya lagen?



Bland aktiebolagen är det alltså sex av tio som svarar att de förändrat något och för de övriga fristående skolorna ligger siffran på tre av tio. Men när man undersöker hur det ligger till med de kommunala skolorna är det helt annorlunda. Inga av de kommunala skolorna uppger att de gjort några förändringar. Detta är verkligen en uppseendeväckande låg siffra. Även om lagen till viss del har gällt de kommunala skolorna tidigare, är det märkligt att det skiljer sig åt så markant. Över 40 % av de kommunala skolorna som svarar har inte ett eget skolbibliotek på skolan och därför är det ytterst märkligt att inte en enda har gjort några förändringar på grund av den nya lagens krav.

Elevantal

Om man även här behåller elevantalet indelat i tre grupper, ser man att de två med lägst antal ligger nära varandra. I gruppen med max 150 elever svarar 48 % att de har gjort förändringar, medan 52 % svarar att de inte gjort det. För gruppen med 151–250 elever ligger siffrorna på 46 % mot 54 %. Men i den högsta gruppen, med ett elevantal på över 250 elever, är det endast 20 % som svarar att de har gjort förändringar, vilket kan tänkas vara ganska logiskt då det är fler i den här gruppen som svarar att de har ett eget skolbibliotek och det kan förmodas att så var fallet redan innan lagen trädde i kraft.

7.4.3 Fråga 5b

Om "Ja", förklara hur dessa förändringar ser ut.

De som fyller i att de har gjort förändringar i biblioteksverksamheten på grund av den nya lagen i fråga 5a, ombeds här att redogöra för dessa. Bland de som svarar "Ja" i 5a är det alla utom en som svarar här, vilket motsvarar 96 % i svarsfrekvens på frågan. Här finns inga svarsalternativ att välja mellan utan de som svarar får berätta om förändringarna med egna ord och jag delar därför även här in svaren efter teman.

Genom detta kan man se att förändringarna som gjorts framför allt handlar om att skolorna har byggt eller ordnat, alternativt har planer på att bygga ett eget bibliotek på

skolan. 41 % av svaren rör detta område. Ett annat återkommande tema är att man antingen har, eller håller på att upprätta ett samarbete med ett bibliotek i närheten och då handlar det både om folkbiblioteket och om andra skolors (även en högskola nämns) bibliotek. Här tar jag även med de som menar att eleverna har fått ökad tillgång till folkbiblioteket och sammanlagt är det 22 % av de som svarar som räknas in här.

Många svarar även att de gjorda förändringarna hänger ihop med att man utökat materialet. 37 % svarar detta och då nämns såväl en större boksamling som en ökad satsning på digitalt material som IT-media, filmmaterial, digitalt musikmaterial och fler datorer. Även satsningar på "e-bibliotek" nämns, vilket dock inte definieras närmre och därför kan innebära ett ökat utbud av alla möjliga sorters digitalt material som databaser, e-böcker och e-tidskrifter. Flera nämner även att de förbättrat eller förenklat sökning och utlåning genom att de katalogiserat materialet, ordnat ett digitalt utlåningssystem eller lagt större fokus på sökfunktioner.

Ett sista tema som några av de svarande nämner är att de har sett över sin biblioteksverksamhet och på olika vis arbetat fram planer för hur man ska arbeta kring dessa frågor både på kort och på lång sikt.

Programtyp

Hur svaren fördelas här, hänger till stor del samman med hur de fördelas i 5a. Det är fler av de med enbart teoretiska program som redogör för sina förändringar, än de med enbart praktiska. De med enbart praktiska program anger att de antingen har byggt, eller har planer på att bygga, ett eget bibliotek på skolan alternativt att de har upprättat eller utökat samarbetet med ett annat bibliotek (folkbiblioteket eller en annan skolas bibliotek). De med enbart teoretisk inriktning anger förutom de här svaren, även förändringar som handlar om ett utökat fysiskt eller digitalt material, förbättrad eller förenklad sökning och utlåning eller att de sett över biblioteksverksamheten och arbetat fram en plan för hur de ska gå tillväga med denna.

Huvudman

Eftersom inga av de kommunala skolorna har gjort några förändringar och således inte skriver något i 5b, är det inte relevant att jämföra hur svaren är fördelade efter huvudman, eftersom svaren i så hög grad kretsar kring aktiebolagen.

Elevantal

Vad gäller elevantalet kan man se att förändringarna som gjorts och som det finns planer på att genomföra, är flest och med mest variation i mellangruppen med 151–250 elever. Även om det är lika många här, som i den gruppen med minst elevantal som svarar att de gjort förändringar, är det här vanligare att man visar på mer än en förändring som gjorts eller ska göras, vilket gör att siffrorna i de flesta avseenden blir högre för den här gruppen. Främst handlar det även här om att bygga ett eget skolbibliotek, vilket 46 % nämner.

7.4.4 Fråga 7

Hur anser ni att orden "tillgång till skolbibliotek" bör tolkas?

Den här frågan fyller 86 % av de som besvarar enkäten i, och även här saknas svarsalternativ, vilket gör att den som svarar kan använda sina egna ord för att beskriva sin uppfattning. För att man lättare ska kunna få en överblick över svaren och hur de hänger ihop, delar jag även här in dem efter gemensamma teman.

Det som störst antal svar handlar om är att man ska ha ett eget bibliotek, om inte i skolbyggnaden så i alla fall på skolans område, vilket 25 % anser. Det som kommer som nummer två handlar om att det är viktigt med kompetent personal och 16 % tar upp det här i sin tolkning. Många diskuterar även folkbiblioteket och att detta kan räknas som det bibliotek lagen syftar på. 14 % ger svar som för fram användningen av folkbiblioteket och ytterligare 5 % är inne på samma spår, men pratar istället om att man kan använda biblioteket på en annan skola.

Det är även flera som tolkar lagen som att eleverna ska ha möjlighet att nyttja biblioteket aktivt och kontinuerligt. Det ska vara öppet varje dag och kunna användas enkelt. Detta menar 13 % av de som svarar. Lika många använder begreppet ”närhet” och menar att lagen innebär att eleverna ska ha nära till biblioteket. Ett stort antal (18 %) av rektorerna berör även materialsamlingen och vikten av antingen böcker eller digitalt material (vissa nämner båda delar). 14 % av de som svarar menar att lagen är oklar och att de är osäkra på hur den ska tolkas i ett eller flera avseenden.

Programtyp

När man går djupare in på svaren i den här frågan kan man se att det skiljer sig åt en del mellan skoltyperna. Om man börjar med att jämföra programmets inriktning ser man att de med enbart teoretiska program är mer osäkra på hur lagen ska tolkas än de med enbart praktiska program. Bland de teoretiska är detta ett tema som återfinns i 38 % av svaren, medan motsvarande siffra är 5 % för de med bara praktiska program. En annan sak som skiljer sig åt mycket är att de med enbart praktiska program i större utsträckning lyfter fram användningen av folkbiblioteket. Detta finns i 26 % av den här gruppens svar, medan det helt saknas hos de med bara teoretiska program.

Åsikterna skiljer sig också åt när det kommer till vikten av kompetent bibliotekspersonal. Detta lyfts främst fram hos de enbart teoretiska skolorna (23 % av svaren) medan det inte är alls lika tydligt hos de enbart praktiska (5 % av svaren). I de övriga teman är det ganska jämnt mellan de två programtyperna. Till exempel är det 31 % av de med enbart teoretiska program och 37 % av de med enbart praktiska, som tolkar innebörden som att man ska ha ett eget bibliotek på skolan eller på skolans område. Det kan också vara av intresse att lyfta fram att temat med digitalt material och vikten av Internet och teknologi, är allra vanligast bland de skolor som har ungefär lika många teoretiska som praktiska program. Siffran för den här gruppen är nämligen 27 % medan den ligger på 8 % för de med enbart teoretiska program och 5 % för de enbart praktiska.

Huvudman

Går man sedan vidare till hur svaren är fördelade efter huvudman, kan man även här hitta en del intressanta resultat. Användningen av folkbiblioteket berörs till exempel enbart i svaren hos aktiebolagen, där 21 % tar upp detta. Detta kan återknytas till att Friskolornas Riksförbund tillsammans med flera friskolekoncerner redan från början

ville att lagen skulle formuleras som att eleverna ska ha tillgång till "bibliotek" snarare än "skolbibliotek" (Sveriges regionala skolbiblioteksföreningar, s. 3), vilket skulle kunna tolkas som att det är just användningen av folkbiblioteket som åsyftas. Hos de kommunala skolorna nämns istället oftare vikten av kompetent personal, vilket 25 % tar med i sin tolkning av lagen. Detta är ett svar som även förekommer hos aktiebolagen, men i något lägre siffra (13 %). De kommunala skolorna lyfter också i högre grad fram att "tillgång till skolbibliotek" ska tolkas som att biblioteket ska vara lätt att använda och att det ska kunna användas aktivt och kontinuerligt i undervisningen. 17 % av de kommunala skolorna nämner detta, medan siffran ligger på 5 % för aktiebolagen. Här bör det även poängteras att så mycket som 50 % av de övriga friskoletyperna anger detta i sina svar, men som tidigare nämnts är den här gruppen för liten för att man ska kunna uttala sig säkert om detta.

Aktiebolagen nämner ofta ordet "närhet", att lagen innebär att eleverna ska ha nära till ett bibliotek. Detta återfinns i 18 % av deras svar, medan det saknas helt bland de andra grupperna. Det kan även sägas att osäkerheten kring lagen och att man inte riktigt vet hur den ska tolkas, är något som kommer fram i svar från alla grupperna. Dock är det något högre bland aktiebolagen än hos de kommunala skolorna och bland de övriga skolorna tycks siffran vara högst, då en tredjedel av svaren lyfter fram detta.

Det vanligaste svaret hos såväl aktiebolagen som de kommunala skolorna är att man tolkar lagens innebörd som att varje skola ska ha ett eget bibliotek inom skolans område. Svaren ligger på 33 % för de kommunala skolorna och 24 % för aktiebolagen.

Elevantal

Till sist kan man även titta på hur svaren förhåller sig utefter antalet elever som skolorna har. För skolorna med högst elevantal (över 250) talas det mycket om vikten av kompetent personal och att biblioteket ska kunna användas lätt och kontinuerligt. Personalen tas upp i 25 % av svaren, medan det berörs i 17 % av svaren från de med lägst elevantal (max 150 elever) och i 12 % av svaren från mellangruppen (151–250 elever).

Att biblioteket ska kunna användas lätt och kontinuerligt tas även det upp i 25 % av svaren från den högsta gruppen, medan siffran endast är 9 % för den gruppen med lägst elevantal. Hos den lägsta gruppen berörs istället oftare beståndet, och då både den fysiska boksamlingen och det digitala materialet, som vardera berörs i 17 % av svaren för den här gruppen, medan det inte alls tas upp av de med ett elevantal över 250. Även användningen av folkbiblioteket berörs främst i svaren från grupperna med lägst elevantal. Siffran är 13 % för de med max 150 elever och 20 % för gruppen 151–250 elever medan ingen ur den högsta gruppen nämner folkbiblioteket i sitt svar. Den lägsta gruppen tar även upp användningen av bibliotek på en annan skola, vilket inte berörs alls i de högre grupperna.

Det vanligaste svaret för samtliga grupper är ändå att lagen bör tolkas som att det ska finnas ett bibliotek på skolan eller skolans område, och här är siffran jämn mellan grupperna där i snitt 25 % har med detta i sina svar.

Slutsatsen jag drar utifrån de här jämförelserna är framför allt att de skolor med lågt elevantal har flera olika tolkningar av den nya skollagens krav, medan de med högre antal elever istället har en klarare uppfattning om vad som menas och inte.

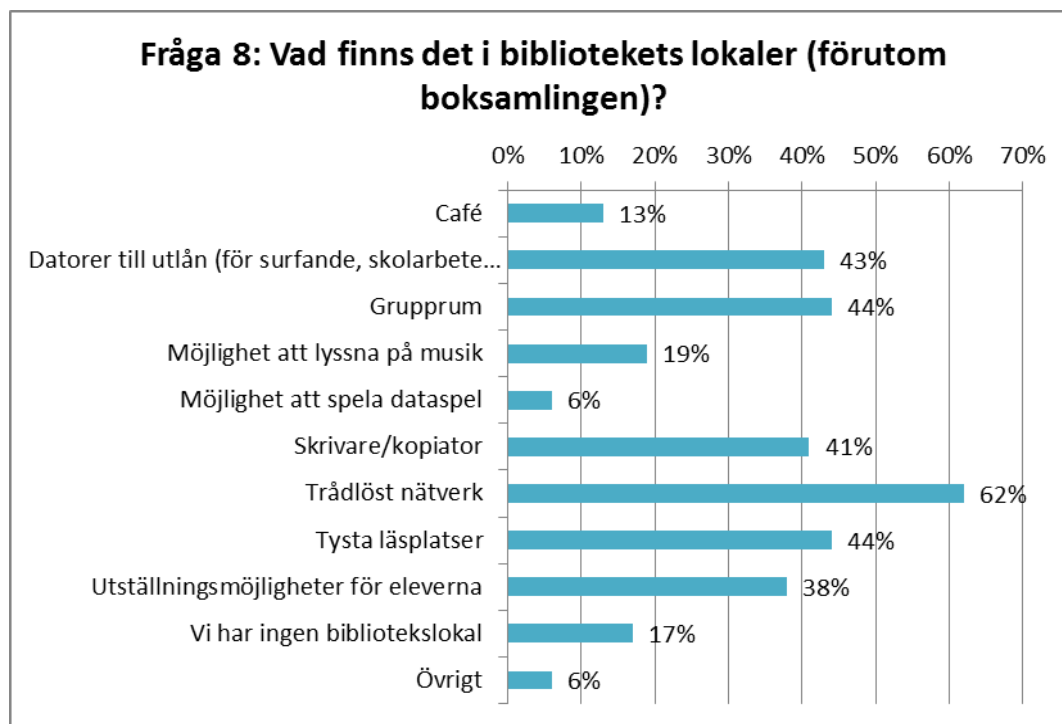
7.4.5 Fråga 8

Vad finns det i bibliotekets lokaler (förutom boksamlingen)?

På den här frågan finns det möjlighet att kryssa i flera svar bland en rad alternativ samt även att fylla i något eget under "Övrigt". Svarsfrekvensen bland de 65 som besvarar enkäten ligger på 97 %, vilket innebär att alla utom två väljer att besvara den här frågan.

Svaren finns redovisade i diagrammet nedan, där man tydligt ser att det vanligaste alternativet är "Trådlöst nätverk" och att det sedan är jämnt mellan flera olika alternativ. 17 % av rektorerna kryssar i att de inte har någon bibliotekslokal och ett fåtal väljer att fylla i egna svar, till exempel att man håller på att utreda vad som ska finnas i lokalerna.

Diagram 5.



Det är intressant att titta på hur rektorerna ser på bibliotekets lokaler och ställa detta i relation till det jag tagit upp i litteraturgenomgången och där mycket handlar om elevernas tankar om rummet. Flera forskare menar nämligen att eleverna ofta ser biblioteket som en trygg och lugn plats som kan användas som en fristad, skild från skolans i övrigt stökiga och kravfyllda miljö (se t.ex. Limberg 2003, s. 68; Stribe 2007, s. 69f; Öberg & Ljungdahl 2009, s. 33). När man går igenom enkätsvaren får man istället känslan av att rektorerna ser ned på den fysiska bibliotekslokalen och

anser att den är en kvarleva från en svunnen tid. Som en rektor som är kritisk till att så mycket fokus läggs på lokalen, uttrycker det: ”Därmed biter man sig fast i en ålderdomlig struktur där skolbibliotek blir en dammig datasal eller ett mediemagasin med lite färggranna utställningar i ibland.” (Rektor 14).

Det verkar alltså skilja sig åt en hel del mellan rektorernas och elevernas tankar och känslor om biblioteksrummets roll. Detta stämmer dock överens med det Hansson (2002, s. 54f) skriver, att rektorerna ofta ser skolbiblioteken som enbart rum med böcker och att de ofta missar andra funktioner som lokalen kan ha, till exempel bibliotekspersonalen som arbetar med beståndet och eleverna. Och om man anser att bokens tid är förbi och bara ser biblioteksrummet som en lokal med en boksamling, kan man ju förstå att det skapar en känsla av ålderdomlighet.

7.5 Bibliotekarien

Nedan redogörs för de enkätfrågor som hänger samman med det tema jag själv lagt till bland Limbergs teman: *Bibliotekarien*.

7.5.1 Fråga 9

Hur många timmar i veckan är skolbiblioteket bemannat?

Här finns det enbart möjlighet att välja ett av alternativen och svarsfrekvensen är 94 %. Bland de som svarar är det vanligaste alternativet att biblioteket aldrig är bemannat (28 %) och det näst vanligaste är ”*Vi har inget skolbibliotek*” (18 %). Bland de som väljer alternativ som innebär att de har bemanning är det jämnt mellan de som väljer det högsta och det lägsta antalet timmar: ”*Mindre än 5 tim/vecka*” (16 %) och ”*40 tim/vecka eller mer*” (15 %). De andra alternativen på mellan 5–39 timmar per vecka ligger på mellan 3 % till 8 % per alternativ.

Statens Kulturråds (2009, s. 5ff) undersökning av skolbibliotek visar att bland de skolor som har skolbibliotek, är det bemannat i snitt knappt 20 timmar i veckan men också att små skolor inte har bemanning i lika hög utsträckning som de större. Detta kan sägas stämma överens med mitt resultat men det som framför allt framkommer genom enkäterna är att det finns en stor spännvidd mellan skolorna och att det vanligaste är att man helt saknar bemanning eller endast har det ett fåtal timmar i veckan och att det därefter är vanligast att man har bemanning i väldigt hög utsträckning.

Att skolorna i så hög grad saknar bemanning är problematiskt. Även om vikten av kompetent personal inte står inskrivet i lagtexten, menar bland andra Kjell Ahlgren på Skolinspektionen att ett skolbibliotek inte kan leva upp till lagens krav, så länge det saknar personal eftersom det då inte kan fungera som den pedagogiska resurs som lagen efterfrågar (Höglund 2011b, s. 5). Även Svenska Unescorådet (2000, s. 18) lyfter fram att kvalificerad personal är ett måste för att en effektiv skolbiblioteksverksamhet ska kunna bedrivas.

Det är också intressant att ställa bemanningen i relation till det digitala materialet. Bland de som lyfter fram digitalt material i sina enkätsvar och som förespråkar

digitala lösningar, svarar nämligen de flesta att biblioteket är bemannat väldigt sällan eller inte alls och att ha biblioteksutbildad personal förekommer knappt. Detta stämmer överens med tankarna om att ungdomar tillhör ”Google-generationen” som ofta tas för givet kunna klara sig själva på Internet, vilket dock Rowlands et al. (2008, s. 295) menar är felaktigt. De hävdar istället att eleverna har dålig kännedom om sina informationsbehov vilket leder till att de inte klarar av att söka effektivt och inte lägger tillräckligt med tid på att undersöka huruvida informationen de hittat är relevant och trovärdig. Öberg och Ljungdahl (2009, s. 38) för fram att kompetent bibliotekspersonal därför behövs för att hjälpa eleverna att hantera dagens informationsflöde, men detta verkar alltså inte vara åsikter som delas av alla rektorer.

7.5.2 Fråga 10

Vilken utbildning har bibliotekspersonalen?

I den här frågan kan man om man vill välja flera alternativ, med tanken att skolorna ibland har flera olika personer som arbetar på biblioteket. Detta framgår dock lite dåligt och det finns en risk att vissa har svarat utifrån vilken utbildning de på folkbiblioteket har. Svansfrekvensen är lika hög som i frågan tidigare, alltså 94 % och svaren finns redovisade i diagrammet nedan, där det tydligt syns att det främst är utbildade bibliotekariéer och lärare som arbetar på biblioteken. Dock är det vanligaste alternativet att bibliotekspersonal helt saknas, vilket fler än en tredjedel av svaren visar.

Diagram 6.



7.6 Övrigt

7.6.1 Fråga 14–15

Vad är namnet på er skola?

Har ni något övrigt att tillägga?

I nästsista frågan kan de skolor som vill uppge sitt namn för att slippa få påminnelser skickade till sig. 69 % väljer att svara här och 31 % gör inte det. I den sista frågan kan rektorerna lämna synpunkter på undersökningen eller kommentera sina tidigare svar, vilket 10 stycken väljer att göra.

7.7 Sammanfattning

De viktigaste och mest intressanta resultaten utifrån undersökningen är följande:

- Den vanligaste bibliotekslösningen som de undersökta skolorna har är att använda sig av folkbibliotek, vilket nästan hälften gör. Nästan lika vanligt är dock att man har ett eget skolbibliotek med en egen lokal på skolan. Även att ha en mindre boksamling där eleverna kan låna litteratur förekommer ofta och de flesta skolor har en kombination av olika lösningar, där det främst rör sig om de här tre nämnda alternativen.
- De kommunala skolorna har i större utsträckning ett eget skolbibliotek med en lokal på skolan, än aktiebolagen och andra fristående skoltyper. Dock är skillnaden inte så stor som man kunnat tro, utifrån den bild som kommer fram i bland annat massmedia och som visar att de fristående skolorna saknar skolbibliotek i betydligt högre grad än de kommunala. Skillnaderna är däremot tydliga när det kommer till användningen av folkbiblioteket, vilket inte utnyttjas i lika hög grad av de kommunala som de fristående skolorna. Även alternativet att ha en mindre boksamling som står till elevernas förfogande, väljs i betydligt större utsträckning av de fristående skolorna än av de som drivs i kommunal regi.
- Såväl att ha ett eget skolbibliotek, som att använda sig av folkbiblioteket är lösningar som är jämnt fördelade efter vilken typ av inriktning skolornas program har. Dock är det fler skolor med enbart praktiska program som har en egen boksamling där eleverna kan låna litteratur, än vad som är fallet med de enbart teoretiska. De med enbart praktiska program använder sig även av bibliotek på en annan skola, vilket inte förekommer alls hos de med enbart teoretiska program.
- Skillnaderna i relevantalet har en avgörande roll för huruvida skolorna har egna skolbibliotek eller inte. Siffran ökar nämligen från cirka en fjärdedel, till cirka tre fjärdedelar när man tittar på de minsta och de största skolorna i studien.

- I frågan huruvida lagen har fått skolorna att förändra sin biblioteksverksamhet, är det ungefär fyra av tio som svarar att den gjort det. Det är fler av skolorna med lägst elevantal som gjort förändringar än de med högst och det är även fler skolor med enbart teoretiska program som gjort förändringar, än de med praktiska inriktningar. Det är också fler av aktiebolagen som gjort förändringar, nämligen knappt sex av tio, mot de kommunala skolorna där inte en enda svarar att de förändrat något.
- Förändringarna som skolorna har gjort på grund av den nya lagens krav på skolbibliotek handlar framför allt om att de byggt, eller har planer på att bygga, ett eget skolbibliotek på skolan. Många svarar även att de utökat sitt bestånd och här nämns såväl fysiskt som digitalt material.
- Det finns stora skillnader mellan hur mycket pengar skolorna lägger på inköp av medier. Många lägger väldigt lite pengar (under 5000 kr/år) men flera lägger även mycket pengar på denna post (30.000 kr/år eller mer).
- Vad det gäller bemanningen är det vanligaste att det helt saknas eller att det förekommer i så låg utsträckning som under 5 timmar i veckan. Men det verkar som att de skolor som väl har satsat på bemanning har gjort det ordentligt, för 15 % av skolorna svarar att de har bemannat skolbibliotek med 40 timmar i veckan eller mer.
- Rektorerens inställning till den nya lagens krav på skolbibliotek är överlag positiv. Sex av tio rektorer är till största delen positiva medan två av tio är främst negativa. Skolorna med enbart praktiska program är i betydligt högre utsträckning positivt inställda än de med enbart teoretiska program. Även de kommunala skolorna är mer positiva än de fristående skolorna, vilket jag bland annat tänker beror på att de redan tidigare behövt ha biblioteksverksamhet och att lagen därför inte innebär lika stora förändringar för den här skoltypen.
- I sina svar för inställningen till den nya lagens krav, berör rektorerna flera problemområden som handlar om alltifrån svårigheten för mindre skolorna att leva upp till lagen, till kritik mot den fysiska bibliotekslokalen och vikten av digitalt material. Även betydelsen av kompetent personal och användningen av folkbiblioteket och dess gedigna utbud lyfts fram som viktiga delar i lagen.
- På frågan hur rektorerna tolkar orden ”tillgång till skolbibliotek”, svarar flest att det innebär att man ska ha ett eget bibliotek inom skolans område. Många kommer in på att de tycker det är viktigt med utbildad personal och flera berör även här folkbiblioteket och menar att lagen ska tolkas som att eleverna har tillgång till folkbiblioteket. Många menar även att biblioteket ska kunna användas aktivt, kontinuerligt och enkelt. Att det ska vara öppet varje dag och att eleverna ska ha nära tillgång, finns med i flera tolkningar. Även materialsamlingen, både fysiskt och digitalt material, är något som även många kommer in på i sina svar.

8. Diskussion och slutsatser

I det här kapitlet återkommer jag till uppsatsens syfte och frågeställningar som ligger till grund för undersökningen och de resultat jag finner i materialet. Jag skriver även om olika lösningar som skolorna har för att leva upp till den nya skollagens krav på skolbibliotek och går djupare in på de som jag anser är mest problematiska nämligen användningen av folkbiblioteket och digitala lösningar. Jag återknyter därefter till den metod och teori som jag använt mig av i uppsatsen och ger till sist förslag på vidare forskning.

8.1 Reflektioner över syfte och problemformulering

Som nämdes i början av uppsatsen är mitt syfte dels att visa på olika lösningar som skolorna har för att leva upp till kraven på skolbibliotek, dels att undersöka rektorernas åsikter om, och tolkningar av, den nya lagens krav. Jag vill även ge svar på vilka faktorer som är avgörande då en skola väljer bibliotekslösning. Jag anser att jag genom undersökningen som gjorts har uppfyllt detta syfte och hoppas att jag därför kan bidra med en djupare kunskap om hur biblioteksverksamheten ser ut på mindre gymnasieskolor samt ge en ökad förståelse för vad det finns för bakomliggande orsaker och faktorer till detta.

De två forskningsfrågorna som jag utgår från i uppsatsen kretsar till stor del kring om det finns några samband mellan en viss typ av skola och den bibliotekslösning de använder, samt de åsikter och tolkningar rektorerna har om den nya skollagens krav på skolbibliotek. Resultaten från enkätstudien visar att det finns stora skillnader mellan olika gymnasieskolor gällande skolbibliotek, och att man kan se vissa intressanta kopplingar mellan de skolor som har gemensamma nämnare som lika elevantal, samma huvudman eller liknande inriktning på sina program. Det här är viktiga faktorer som har en avgörande roll för varför skolbiblioteksverksamheten skiljer sig åt mellan skolorna, men som jag tycker kommer fram alltför sällan i den debatt som har förts sedan lagens införande för snart ett år sedan. Även om vissa saker är tydligare än andra, anser jag ändå att det i mitt resultat har framkommit tillräckligt klara tendenser för att det ska vara intressant att vidare undersöka de nämnda faktorerna och för att ta dessa i beaktande vid framtida forskning rörande olika skolors biblioteksverksamhet. Framför allt gäller detta elevantalet. Många rektorer behandlar i sina enkätsvar nämligen svårigheten för mindre skolor att leva upp till lagens krav, vilket bekräftar min förförståelse om att elevantalet är den mest avgörande faktorn för huruvida skolorna kan ordna bra bibliotekslösningar eller inte. Detta syns även på skillnaderna i den här studiens minsta och största skolor gällande vilka som svarar att de har egna skolbibliotek och inte. Siffran ligger nämligen på

cirka en fjärdedel för de minsta skolorna medan den stiger till cirka tre fjärdedelar för de största skolorna i studien.

8.2 Olika lösningar på skollagens krav

Som jag redogör för redan i början är ett av skälen till att jag väljer att skriva om skolbibliotek, att jag tycker det är intressant med de många olika lösningar som finns för att leva upp till skollagens krav. Och visst visar enkätmaterialen att det finns flera varianter. De tre vanligaste lösningarna är användningen av folkbiblioteket, att ha ett eget skolbibliotek samt att ha en mindre boksamling och även en kombination av dessa lösningar förekommer ofta.

Här är det dock viktigt att komma ihåg att det är rektorernas egna definitioner och tolkningar av de olika begreppen det handlar om. Jag väljer att inte definiera vad jag menar med "skolbibliotek" i enkätfrågan (förutom att det ska ha en egen lokal på skolan), eftersom jag vill att det i så hög utsträckning som möjligt ska vara rektorernas uppfattning om huruvida de har ett eget bibliotek eller inte, som avgör hur de besvarar frågan. I och med att begreppet "skolbibliotek" kan tolkas på så många vis kan det vara så att vissa rektorer svarar att de har det, trots att det kanske snarare är frågan om en boksamling. Personligen anser inte jag att en boksamling automatiskt blir till ett skolbibliotek bara för att det får väggar runt sig och en dörr att stänga, men så kan säkert en del ha tolkat frågan. Men här återkommer man igen till den första principen som Nyström (2007) tar upp i hermeneutiska studier, att det intressanta inte är fenomenet i sig utan hur det tolkas. Därför kanske man inte bör se frågan och dess svar som säkerställda, utifrån hur stort antal skolor som har en viss bibliotekslösning, utan istället bör se det utifrån hur rektorerna själva ser på sin biblioteksverksamhet och betydelsen av skolbibliotek i allmänhet, vilket kan vara nog så intressant.

8.2.1 Användning av folkbiblioteket

Många rektorer lyfter fram folkbiblioteket i sina enkätsvar och menar att detta på olika vis gör att skolbibliotek inte behövs. Vissa förklarar att ett skolbibliotek aldrig kan mäta sig med folkbiblioteket och dess utbud, vilket även Wiklund (2002, s. 20) håller med om. Hon skriver nämligen att skolbiblioteken aldrig kommer att ha tillräckligt mycket pengar för att kunna klara sig utan folkbiblioteken och att ett samarbete är ett måste. Jag anser dock att även om de största skolbiblioteken kanske har svårt att komma upp i det utbud som ett mindre folkbibliotek har, så finns det andra faktorer som gör att skolbiblioteket har helt andra förutsättningar. Här kan man nämligen på ett annat vis anpassa beståndet efter de åldersgrupper och inriktningar eller profiler som just den egna skolan har, medan ett folkbibliotek alltid är tvunget att ha ett bredare utbud för att tillgodose behov och önskemål hos en rad olika målgrupper, vilket även Irene Eriksson tar upp i sin artikel "Att flytta samman" i *Skolbibliotek i fortsatt medvind* (2002).

Medan skolbiblioteket ska vara ett arbets- och forskningsrum för elever och skolpersonal, kan folkbiblioteket liknas vid ett offentligt vardagsrum, där alla åldersgruppers olika aktiviteter och önskemål ska få plats.

Eriksson (2002, s. 131)

Limberg (2003, s. 30) diskuterar vikten av ”ändamålsenliga mediabestånd” och jag anser att det med detta tankesätt spelar mindre roll om folkbiblioteket har en fantastisk utbyggd småbarnsavdelning eller flera hyllmeter med trädgårdsböcker eller fordonslitteratur när det kommer en gymnasieskola med ridprofil eller fotbollsinriktning som kanske varken har intresse eller behov av en stor del av utbudet. I ett sådant läge erbjuder inte folkbiblioteket ett mediebestånd som är särskilt ändamålsenligt, menar jag. Visst är det bra med en bredd i beståndet men jag tror ändå att en betydande del av folkbibliotekets utbud är irrelevant för eleverna.

Tänker man dessutom på vad en skolbibliotekarie kan erbjuda jämfört med någon som arbetar på folkbiblioteket är det också som två skilda världar, menar jag. Att eleverna till på köpet kan ta sig till skolbiblioteket utan att ens ta på sig skorna gör det ännu mer till en segrare över folkbiblioteket som, hur nära det än ligger, aldrig kan ha samma funktion eller spela en lika aktiv roll i elevernas dagliga undervisning som ett välutbyggt skolbibliotek med en engagerad och heltidsarbetande skolbibliotekarie, anser jag.

Jag tycker alltså inte att ett folkbibliotek kan ersätta ett skolbibliotek men frågan är vad Skolinspektionen egentligen anser. Som jag nämnt tidigare för de fram skillnaderna mellan skolbibliotek och folkbibliotek i sitt informationsblad och skriver att eleverna ska ha tillgång till ett bibliotek som är ”anpassat till och en del av deras utbildning” (Skolinspektionen 2011, s. 6). De stänger ändå inte dörren helt för användningen av folkbibliotek, men menar att det måste till ett samarbete för att folkbiblioteket ska kunna fylla samma funktion som ett skolbibliotek. Jag vill dock påstå att detta är så när som en omöjlighet eftersom, precis som Eriksson (2002, s. 131) poängterar, såväl huvudmän, målgrupper, mål och metoder skiljer sig markant åt mellan de två bibliotekstyperna. Undantagen enligt mig är de integrerade folk- och skolbiblioteken som kan erbjuda helt andra förutsättningar att stödja eleverna med både skolbibliotekspersonal och ett utbud mer anpassat efter elevernas behov, än vad som är fallet med folkbiblioteken. Dock finns det många svårigheter och problem med att hitta en balans mellan de två bibliotekstyperna när dessa går samman till ett integrerat bibliotek, menar Eriksson (2002, s. 123ff).

Jag kan inte heller se att det skulle vara folkbibliotekets skyldighet att ställa upp gratis för att skolorna inte vill avsätta resurser för att bygga upp egna skolbibliotek. Bestämmelserna är nu flyttade till skollagen och det är skolornas ansvar att eleverna ges tillgång till bibliotek, inte folkbibliotekens. Visst går det att få till överenskommelser där skolorna köper in biblioteksservice från folkbiblioteken. Men då Fredriksson och Hatamian (2009, s. 35ff) undersöker hur rektorerna på Uppsalas grundskolor upplever samarbetet som de har med folkbiblioteket, visar det sig att fler än hälften av rektorerna anser att detta inte fungerar lika bra som att ha ett eget skolbibliotek placerat på skolan. Dessutom står det just ”tillgång till *skol* bibliotek” i lagen och inte ”tillgång till *bibliotek*”, som var den formulering som Friskolornas Riksförbund önskade vid lagens införande (Sveriges regionala skolbiblioteksforeningar, s. 3). Jag tycker detta visar att det faktiskt är ett bibliotek på skolan det ska vara och inte ett bibliotek vilket som helst. Visst är det bra om eleverna även får bekanta sig med folkbiblioteket och lära sig att hitta där, eftersom det (förhoppningsvis) är hit de kommer gå efter skolan, men jag hävdar att detta bara ska användas som komplement. I grunden behöver eleverna ett eget bibliotek på skolan,

självlärt med goda öppettider, aktuellt och varierat bestånd och framför allt med en engagerad skolbibliotekarie som är en del i elevernas vardag och undervisning och jag tycker därför att Eriksson (2002, s. 131f) har helt rätt när hon slår fast att folkbiblioteket aldrig kan axla rollen att vara ledande i utvecklingen av skolbibliotekets funktion.

8.2.2 Digitalt material och digitala lösningar

I flera enkätsvar kommer det fram att rektorerna vill ha digitala lösningar och att till exempel användningen av e-böcker bör fungera lika bra som en fysisk samling böcker. Det är kanske inte så konstigt att vissa rektorer förespråkar digitalt material eftersom många elever har egna bärbara datorer och det därför är smidigt om de kan komma åt informationen där. Kostnaderna skulle ju på detta vis kunna hållas nere betydligt. Men var skulle man hämta e-böckerna ifrån? Folkbiblioteken, gissar jag. Och är det något som har börjat sluka pengar för folkbiblioteken under de senaste åren är det just e-boksutlåningen eftersom folkbiblioteken tvingas betala 20 kronor per utlån (Lundén & Sjöstedt 2011). Jag tror digitalt material kan vara jättebra i många avseenden och håller med Ross Todd då han menar att bibliotekarier inte ska hålla fast vid traditionella tankemönster och arbetsuppgifter utan måste vara öppna för de förändringar som kommer med digital och kollaborativt skapad information (Hell 2011, s. 18f). Men om huvudsyftet med digitala lösningar är att kunna hålla nere kostnaderna för material, lokal och bibliotekspersonal, då är jag tveksam. Och tittar man på Skolinspektionens åsikter verkar även de skeptiska då de ger avslag till skolor som haft tanken att satsa på enbart digitala lösningar (Sveriges Radio 29 september 2011).

8.3 Reflektioner över teori och metod

Jag anser att det varit en god idé att använda enkäter som metod eftersom undersökningen nådde nästintill 70 % i svarsfrekvens och fungerade väl för att belysa de undersökta faktorerna samt att metoden stämde väl överens med det syfte och de frågeställningar som legat till grund för uppsatsen. Trots att jag i min undersökning enbart studerat skolor i Skåne, finns det inget som tyder på att resultatet skulle vara exceptionellt för enbart den här delen av landet och jag tror att resultatet skulle bli liknande oavsett vilken del av Sverige som undersöktes, förutsatt att det handlade om mindre gymnasieskolor. Urvalet med gymnasieskolor i Skåne som har ett elevantal på max 500 tycker jag därför fungerat väl. Att elevantalet mycket riktigt visar sig vara en avgörande faktor i hur skolorna väljer att agera, menar jag pekar på att det var rätt beslut att grunda urvalet på detta.

En sak som dock är viktig att ta i beaktande är trovärdigheten i svaren. Dels kan felaktiga svar bero på att rektorerna missuppfattat någon fråga, men det finns också alltid en risk att några svar inte är helt sanningsenliga. Skolorna konkurrerar sinsemellan för att vinna elever och är kanske därför inte helt ärliga med de brister som eventuellt finns, vilket även skulle kunna synas i enkäterna. Hur mycket som helst går ju inte hitta på, men det är inte otänkbart att det finns vissa överdrifter i materialet, även om jag inte tror att det är någon överhängande risk då det rör sig om en undersökning där svaren behandlas konfidentiellt.

Användningen av hermeneutisk teori har visat sig mycket användbar. Med hjälp av Nyströms (2007) sju principer och framför allt strukturanalys har jag kunnat bearbeta det insamlade materialet och strukturerat det efter olika teman, vilket gjort att det blivit hanterbart och användbart på ett sätt som jag tror hade varit svårt utan den teoretiska utgångspunkten. Med avstamp i den hermeneutiska teorin har jag även fått en tydligare inblick i min egen förförståelse vilket gjort att jag redan på ett tidigt stadium varit medveten om denna och därför kunnat ta den i beaktande vid utformningen av enkätfrågorna och tolkandet av resultatet. Även om förförståelsen är ständigt närvarande och styr vad vi väljer att lägga fokus på (Gilje & Grimen 2007, s. 179), har jag varit noga med att resultaten jag redovisar bygger på de insamlade svaren från rektorerna.

Det är också viktigt att ha förförståelsen i beaktande eftersom det som bibliotekarie är lätt att fastna vid paragrafen om skolbibliotek, trots att den nya skollagen är betydligt mer omfattande. Det är viktigt att komma ihåg att rektorerna snarare ser skolbiblioteket som en detalj i skollagen medan de har mängder av andra saker att lösa, vilket Adam Nilsson på Skolbibliotekscentralen i Göteborg förklarar (Höglund 2011b, s. 5).

8.4 Förslag till framtida forskning

I min studie har jag undersökt hur variablerna elevantal, programinriktning och huvudman spelar in och kommit fram till att detta är viktiga faktorer som har en avgörande roll för varför skolbiblioteksverksamheten skiljer sig åt mellan skolorna och som jag därför menar bör undersökas vidare. Jag har dock bara studerat några av de faktorer som jag tror spelar in och man kan tänka sig att man i en större undersökning även skulle kunna titta närmare på variabler som hur länge skolan funnits samt om den ligger i en välbärgad eller fattig kommun. Man skulle även kunna använda ett mer uttömmande och omfattande frågebatteri, för att skapa en ännu tydligare bild än jag haft möjlighet till inom den här uppsatsens ramar. Med ett större antal frågor skulle det även vara möjligt att fördjupa innebörden i en del av de svar som varit för otydliga i min studie. Framför allt rör sig detta om att det tydligare ska framgå när rektorerna avger svar som gäller det egna skolbiblioteket, och när det istället handlar om folkbiblioteket, vilket varit något oklart på sina ställen i min undersökning.

Jag har av utrymmesskäl tvingats stryka en hel del intressanta frågor i enkäten, som jag från början tänkt ha med, och en av dessa rör var på skolan som biblioteket är beläget. Detta är intressant då Mette Kirkeby (2000 se Ekström 2002, s. 98) menar att bibliotekets placering i skolan visar vilken betydelse det har. Ett skolbibliotek som syns direkt när man kommer in i skolan får automatiskt en högre status än ett som är placerat avskilt i till exempel en källare, vind eller längst bort i en korridor, vilket istället signalerar att biblioteket inte har någon avgörande roll för undervisningen, menar hon. Jag tycker även det skulle varit intressant att ha med en fråga om avståndet till folkbiblioteket i de fall man använder sig av det, eftersom detta kan vara en avgörande faktor till i vilken utsträckning eleverna använder biblioteket, vilket även påpekas av Fredriksson och Hatamian (2009, s. 36).

Från början hade jag även en tanke på att ha med en fråga om antalet titlar i beståndet, men dels på grund av utrymmesskäl, dels på grund av att rektorerna förmodligen sällan kan besvara en sådan uppgift på rak arm, bestämde jag mig för att inte ha med den frågan. Självklart är det viktigare att beståndet är relevant och aktuellt snarare än antalet böcker som finns på hyllorna och det finns en problematik i att man ibland ser stora boksamlingar som något bra per automatik, och glömmer bort att eleverna också måste ta till sig det de läser (Limberg 2003, s. 64ff; Stribe 2007, s. 46ff). När det visar sig att vissa rektorer bygger upp skolbibliotekens bestånd med böcker hemifrån eller som de hittat på antikvariat, kan man dock undra om detta är så självklart för alla (Sveriges Radio 26 oktober 2011). Trots riskerna med mängdläsning kan ändå antalet titlar vara en måttstock att ta till och kanske hade det inte varit helt fel som ett riktmärke att gå efter, som en av de intervjuade rektorerna hos Maud Hell (2011, s. 86) anser, och som menar att en skola av en viss storlek borde ha ett bibliotek med ett visst antal böcker och så vidare. Om inte annat för att en stor mängd böcker mer eller mindre skulle göra det omöjligt för skolorna att klara sig med enbart en bokhylla i en korridor och de skulle bli tvingade att avsätta en egen lokal till boksamlingen, vilket skulle kunna bli ett steg i rätt riktning för att nå målet om ett välutbyggt och välfungerande skolbibliotek.

Förutom antalet titlar menar jag att den fråga som främst skulle varit med i enkäten, är vad bibliotekspersonalens uppgifter består av eller hur deras roll ser ut, för att kunna se hur delaktiga de är i undervisningen. Eftersom jag hävdar att kompetent personal är av stor vikt för ett välfungerande skolbibliotek och då mycket av debatten om skollagen kretsat kring detta (se t.ex. Höglund 2011b, s. 5f; Hell 2011, s. 20ff; Öberg & Ljungdahl 2009, s. 6; Barrett et al. 2010, s. 7) är det synd att jag inte haft utrymme att undersöka även den här frågan. Eftersom mycket av forskningen som rör skolbibliotek kretsar kring informationssökning och informationskompetens och då detta även tagit en allt större del av skolbibliotekariers arbetstid (Limberg 2003, s. 48) hade det varit av stort värde om detta hade funnits med som en fråga i enkäten. Det hade i det här sammanhanget även varit intressant att se huruvida svaren varierade om man frågade rektorerna eller skolbibliotekarierna, eftersom flera forskare menar att de två grupperna har olika syn på bibliotekariens roll och uppgifter (se t.ex. Hansson 2002, s. 54f; Nilsson 2007, s. 36f; Hell 2011, s. 79).

Givetvis ska man inte bara tänka sig vidare forskning utifrån enkäter, utan även intervjuer och observationer hade varit av stort värde. Med sådana metoder hade det varit möjligt att gå djupare in på svaren genom att ställa följdfrågor men också att titta på hur svaren stämmer överens med den faktiska situationen ute på skolorna. Att inte bara undersöka rektorernas åsikter och tankar utan även elevernas och bibliotekspersonalens (på skolbiblioteket, folkbiblioteket eller vilket bibliotek som skolan använder) hade även kunnat ge en mer mångfacetterad bild och en djupare inblick i ämnet.

Det hade även varit verkligt intressant att titta närmare på hur det ser ut hittills med de skolor som fått godkänt av Skolinspektionen och ta reda på vad det är de tittar på i sina granskningar. Säkert kan skolbiblioteket vara bara en detalj i det hela, precis som den sägs vara för rektorerna (Höglund 2011b, s. 5). Men inte är det konstigt att det uppstår så många olika lösningar när lagen är så pass otydlig som den är och det knappast kan sägas vara solklart vad som godkänns och inte. Vid införandet av

skolbibliotek i den nya skollagen, poängteras gång på gång vikten av att lagen måste vara flexibel och att den ska gå att anpassa efter varje skolas lokala förhållanden (Regeringen 2009, s. 317; Skolinspektionen 2011, s. 6). Det ges förslag på olika angreppssätt såsom att använda folkbibliotek, bokbuss eller en annan skolas bibliotek och även digitala lösningar nämns. Men en lösning hinner knappt läggas fram som ett förslag, innan den röstas ned från något håll och det visar sig att det nog ändå inte är en tillräckligt bra lösning för att kunna godkännas. Utförliga intervjuer av ansvariga på Skolinspektionen hade kanske därför kunnat bringa klarhet i det hela. Dock är den undersökningen och de frågorna inget jag har möjlighet att studera nu, utan bollar istället över det som förslag på vidare forskning inom ämnet.

8.5 Slutsatser och avslutande ord

Jag har genom webbenkäter samlat in tankar och åsikter från rektorer på mindre gymnasieskolor för att kunna skildra hur de ser på införandet av skolbiblioteket i den nya skollagen. I studien har jag undersökt hur skolorna tillgodoser lagens krav och undersökt vilka olika lösningar som finns samt tittat på hur bland annat beståndet, personalen och lokalens funktioner ser ut. Jag har även visat på vad rektorerna har för olika åsikter om den nya lagens krav på skolbibliotek samt hur de tolkar innebörden av formuleringen ”tillgång till skolbibliotek”. Vidare har jag också i viss utsträckning gett svar på i vilken grad lagen haft någon inverkan ännu, utifrån hur många av skolorna som har gjort förändringar och inte.

I undersökningen har det blivit tydligt att många rektorer anser att lagen är otydlig och att de inte förstår hur de ska agera eftersom de inte vet vilka lösningar som är godkända och inte. Detta syns även på att svaren varierar stort i frågorna om hur lagen ska tolkas, då de visar en mängd uppfattningar om dess innebörd och att tydligare riktlinjer är ett måste. Kanske kan den här uppsatsen fungera som ett bidrag i underlaget till sådana riktlinjer eftersom det här framkommer mycket av rektorernas åsikter och i vilka avseenden som tolkningarna går isär.

Jag hoppas att den här uppsatsen kan skapa en djupare inblick i situationen med bibliotek på mindre gymnasieskolor och vilka faktorer som är avgörande i hur en skola väljer att agera. Jag menar att det i debatten som framför allt har utspelats i media, ofta har generaliserats vitt och brett och att man sällan har gått på djupet med bakomliggande orsaker till olika skolors bibliotekssituation. Ofta har skolor jämförts hur som helst, utan att hänsyn tagits till att de varit olika stora eller på annat sätt verkat inom olika kontexter. Ju mer som skiljer skolorna åt, desto svårare är det att göra en rättvis jämförelse eftersom de då har olika förutsättningar. Min förhoppning är alltså att jag genom den här uppsatsen ska ha lyckats nyansera den svartvita bild som jag tycker att media i stor utsträckning har förmedlat, och att jag ska ha bidragit till att skapa en djupare förståelse för hur olika skolors biblioteksverksamhet ser ut samt vad det finns för bakomliggande faktorer till detta.

Avslutningsvis vill jag lyfta fram att det är lätt att fastna vid det negativa och att känna att utvecklingen är på väg åt fel håll. Att fokusera på hur många elever som saknar skolbibliotek istället för hur många elever som faktiskt har tillgång till det. Det är lätt att bli nedstämd över att enkäterna visar att bemanning oftast saknas helt eller att det förekommer så lite som fem timmar i veckan, istället för att se att 15 % av de

här små skolorna faktiskt har bemannade skolbibliotek med minst 40 timmar i veckan.

Kanske behöver vi inte vara oroliga. Många rektorer svarar ändå att de tolkar lagen som att man ska ha ett eget bibliotek inom skolans område. Flera tar även upp vikten av utbildad personal och att biblioteket ska kunna användas aktivt, kontinuerligt och enkelt. Och visst är det lätt att klaga på lagen och säga att den är otydlig och tandlös (jag har ju själv skrivit en hel uppsats om det!). Men även om det ännu är för tidigt att uttala sig säkert om huruvida den nya skollagen haft någon inverkan, så är det faktiskt nästan hälften av rektorerna som menar att de har förändrat sin biblioteksverksamhet på grund av lagen. Främst handlar förändringarna om att skolorna bygger, eller har planer på att bygga, egna skolbibliotek på skolan. Med tanke på att det inte ens har gått ett helt år ännu, kan man istället välja att se detta som goda framsteg. Kanske är det bara lite mer tid som behövs och om några år ser kanske situationen helt annorlunda ut. Kanske kan man då konstatera att skollagen som kom 2011 var startskottet som ledde till att alla elever verkligen fick tillgång till skolbibliotek.

9. Litteraturlista

Enkätmaterial insamlat 27 februari–26 mars 2012 på gymnasieskolor i Skåne, i författarens ägo.

Arias, Montserrat & Ljungdahl, Anne (2009). ”Man känner sig så speciell” – elevers åsikter om skolbibliotek vid en undersökning från tre skolor i Västerås. I Rydbeck, Kerstin (red.) *Spelar skolbibliotek en roll? En presentation av fem projekt från en forskningscirkel om skolbibliotek*. Uppsala: Institutionen för ABM, Uppsala universitet.

Barrett, Helle, Eriksson, Bibi, Gunnarsson Contassot, Maria, Lansfjord, Mona & Wiklund, Ulla (2010). *Skolbibliotekets möjligheter: från förskola till gymnasium*. Lund: BTJ.

Crabo, Erika & Tjärnbro, Maria (2008). *Några biblioteksanvändares syn på bibliotekariers kunskap. En kvalitativ studie av uppfattningar vid ett folkbibliotek*. Tillgänglig: <http://bada.hb.se/bitstream/2320/3974/1/08-82.pdf> [2012-03-24].

Dahlström, Mona & Hägg, Josefin (2009). *Skolbiblioteket – spelar det någon roll? En studie av hur en friskola klarar sig utan skolbibliotek*. Tillgänglig: <http://bada.hb.se/bitstream/2320/5476/1/k09-3.pdf> [2012-05-22].

Ditt gymnasieval i Skåne och Sölvesborg. Inför läsåret 2012/13. Producerad av Skånes kommuner och Sölvesborg i samverkan. Ansvarig utgivare: Pia Oredsson Birgersson. Tillgänglig: <http://viewer.zmags.com/publication/79ed1aa3#/79ed1aa3/1> [2012-04-23].

Eftermiddag (2012). Var fjärde friskola utan bibliotek. [Radioprogram] Sveriges Radio, P4 Värmland 4 januari. Tillgänglig: <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=3727&artikel=4891861> [2012-04-10].

Eggeby, Eva & Söderberg, Johan (1999). *Kvantitativa metoder: för samhällsvetare och humanister*. Lund: Studentlitteratur.

Ejlertsson, Göran (2005). *Enkäten i praktiken: en handbok i enkätmetodik*. 2. [omarb.] uppl. Lund: Studentlitteratur.

Ekot (2011). Få friskolor har egna bibliotek trots skollag. [Radioprogram]. Sveriges Radio, 16 augusti. Tillgänglig:
<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=4638774>
[2012-04-10].

Ekström, Anette (2002). God skolbiblioteksmiljö – några funderingar kring rummets betydelse. I *Skolbibliotek i fortsatt medvind: fler idéer och modeller: artiklar ur Barn & kultur 1994-2002*. Lund: Bibliotekstjänst. Citerar Kirkeby, Mette (2000). Reflektioner över skolebibliotekets arkitektur. I *Skolebiblioteket som paedagogisk servicecenter – erfaringer fra 4 udviklingsarbejder*.

Eliasson, Annika (2010). *Kvantitativ metod från början*. 2., uppdaterade uppl. Lund: Studentlitteratur.

Eriksson, Anna Birgitta, Lindblom, Sofia & Mowald, Kristina (2009). Pedagogerna och skolbiblioteket – en undersökning av tre skolor i Rinkeby. I Rydbeck, Kerstin (red.) *Spelar skolbibliotek en roll? En presentation av fem projekt från en forskningscirkel om skolbibliotek*. Uppsala: Institutionen för ABM, Uppsala universitet.

Eriksson, Irene (2002). Att flytta samman. I *Skolbibliotek i fortsatt medvind: fler idéer och modeller: artiklar ur Barn & kultur 1994-2002*. Lund: Bibliotekstjänst.

Fredriksson, Maria & Hatamian, Lousia (2009). ”Självklart ska en skola ha ett bibliotek!” Uppfyller skolbiblioteksavtalet rektorernas förväntningar på skolbibliotek i Uppsalas grundskolor?. I Rydbeck, Kerstin (red.) *Spelar skolbibliotek en roll? En presentation av fem projekt från en forskningscirkel om skolbibliotek*. Uppsala: Institutionen för ABM, Uppsala universitet.

Friskolornas Riksförbund (2011-12-16). *Friskolorna i siffror*.
http://friskola.se/Om_friskolor_Friskolorna_i_siffror_DXNI-25907_.aspx
[2012-04-16].

Gilje, Nils & Grimen, Harald (2007). *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*. 3. uppl. Göteborg: Daidalos.

Hallandsekot (2011). Biblioteksbrist stoppar Drottning Blanka. [Radioprogram] Sveriges Radio, 29 september. Tillgänglig:
<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=128&artikel=4721534>
[2012-04-10].

Hansson, Joacim (2005). Hermeneutics as a bridge between the modern and the post modern in library and information science. *Journal of documentation*, vol 61, nr 1, ss. 102-113.

Hansson, Johanna (2002). Det är något motsägelsefullt med skolbiblioteken. I *Skolbibliotek i fortsatt medvind: fler idéer och modeller: artiklar ur Barn & kultur 1994-2002*. (2002). Lund: Bibliotekstjänst.

- Hartman, Jan (2001). *Grundad teori: teorigenerering på empirisk grund*. Lund: Studentlitteratur.
- Hell, Maud (2011). *Skolbiblioteksutveckling - skolutveckling*. Lund: BTJ förlag.
- Holmqvist, Anette (2002). Kolla Källan – viktigt igår och idag. I *Skolbibliotek i fortsatt medvind: fler idéer och modeller: artiklar ur Barn & kultur 1994-2002*. (2002). Lund: Bibliotekstjänst.
- Hultåker, Oscar (2007). I Trost, Jan. *Enkätboken*. 3., [rev. och utök.] uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Höglund, Carl-Magnus (2011a). Biblioteket är hjärtat i undervisningen. *Biblioteksbladet* nr 9, 2011.
- Höglund, Carl-Magnus (2011b). Försiktig optimism kring ny skollag. *Biblioteksbladet* nr 9, 2011.
- Kulturnytt* (2011). Många skolor saknar bibliotek. [Radioprogram]. Sveriges Radio, P1 26 oktober. Tillgänglig:
<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=478&artikel=4764645>
[2012-04-10].
- Kulturnytt* (2011). ”Skolbiblioteken ska vara en del av kunskapandet”. [Radioprogram]. Sveriges Radio, P1 3 november. Tillgänglig:
<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=478&artikel=4779598>
[2012-04-10].
- Limberg, Louise (2003). *Skolbibliotekets pedagogiska roll: en kunskapsöversikt*. 2. Uppl. Stockholm: Statens skolverk.
- Lundén, Inga & Sjöstedt, Madeleine (2011). E-böcker ödesfråga för bibliotek. *Svenska Dagbladet*, 25 januari 2011. Tillgänglig:
http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/e-bocker-odesfraga-for-bibliotek_5890239.svd
[2012-05-30].
- Läraryrket och Centrum för lättläst (2011). *Läsförmåga en demokratifråga: betydelsen av bemannade skolbibliotek*. Tillgänglig:
[http://www.lararforbundet.se/web/ws.nsf/bilagor/0236E24DC1A452BFC12578F80029ABCD/\\$FILE/lasformaga_rapport_2011.pdf](http://www.lararforbundet.se/web/ws.nsf/bilagor/0236E24DC1A452BFC12578F80029ABCD/$FILE/lasformaga_rapport_2011.pdf) [2012-04-10].
- Molander, Joakim (2003). *Vetenskapsteoretiska grunder: historia och begrepp*. Lund: Studentlitteratur.
- Nilsson, Monica (2007). *Informationsfärdighet i praktiken: skolbibliotekarie och lärare i samverkan*. Lund: BTJ förlag.

Nyheterna (2011). Skolbibliotek för alla, eller inte? [Radioprogram]. Sveriges Radio, P4 Västmanland 10 juli. Tillgänglig:
<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=112&artikel=4589908>
[2012-04-10].

Nyheterna (2011). Skolbibliotek problem för friskolor. [Radioprogram] Sveriges Radio, P4 Sörmland 5 oktober. Tillgänglig:
<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=87&artikel=4731592>
[2012-04-10].

Nyheterna (2011). Skolbibliotek ska vara bemannade. [Radioprogram]. Sveriges Radio, P4 Sörmland 7 oktober. Tillgänglig:
<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=87&artikel=4736174>
[2012-04-10].

Nyheterna (2011). Var fjärde friskola får nobben. [Radioprogram]. Sveriges Radio, P4 Norrbotten 25 oktober. Tillgänglig:
<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=98&artikel=4764681>
[2012-04-23].

Nyström, Maria (2007-02-03). *Hermeneutik*.
<http://www.infovoice.se/fou/bok/kvalmet/10000012.shtml> [2012-04-10].

Regeringen (2011-05-11). *Den nya skollagen: för kunskap, valfrihet och trygghet*.
<http://www.regeringen.se/sb/d/12022> [2012-04-23].

Regeringen (2010). *Regeringens proposition 2009/10:165. Den nya skollagen: för kunskap, valfrihet och trygghet*. Tillgänglig:
<http://www.regeringen.se/content/1/c6/14/23/68/25bd4959.pdf> [2012-04-10].

Regeringen (2009). *Skollagsförslaget (2009:25)*. Tillgänglig:
<http://www.regeringen.se/content/1/c6/12/82/90/322ec0b0.pdf> [2012-04-10].

Regeringen (2012-01-13). *Viktiga förändringar inom utbildningsområdet*.
<http://www.regeringen.se/sb/d/1467/a/171978> [2012-04-23].

Rowlands, Ian. Nicholas, David. Williams, Peter. Huntington, Paul & Fieldhouse, Maggie (2008). The Google generation: the information behaviour of the researcher of the future. *Aslib proceedings: new information perspectives*, vol. 60, nr. 4, ss. 290-310. Tillgänglig: http://late-dpedago.urv.cat/site_media/papers/425.pdf
[2012-03-22].

Skolinspektionen (2011-12-23). *Skolbibliotek*.
<http://www.skolinspektionen.se/sv/Tillsyn--granskning/Vagledning/Temasidor/Skolbibliotek/> [2012-04-10].

Skolinspektionen (2011). *Skolbibliotek - Informationsblad*. Tillgänglig:
<http://www.skolinspektionen.se/Documents/vagledning/infoblad-skolbibliotek.pdf>
[2012-04-10].

- Skolverket (2012-02-09). *Fakta om skolbibliotek*.
<http://www.skolverket.se/skolutveckling/skolbibliotek/fakta-1.165437> [2012-04-23].
- Statens Kulturråd (2009). *Skolbibliotek 2008: kulturen i siffror 2009:1*. Tillgänglig:
http://www.kulturradet.se/Documents/publikationer/2009/skolbiblioteken_2008.pdf
[2012-01-06].
- Stribe, Birgitta (2007). *Skolbibliotek: en pedagogisk resurs i undervisningen*. Lund: BTJ förlag.
- Svenska Unescorådet (2000). *Folkbiblioteksmanifestet, Skolbiblioteksmanifestet*. Stockholm.
- Sveriges regionala skolbiblioteksföreningar (Odaterad). *Förslag till ny skollag överlämnat till lagrådet*. Tillgänglig:
http://www.skolbibliotek.se/pdf/sammanfattning_skolbibliotekiskollag.pdf.
[2012-04-10].
- Säljö, Roger (2009). Medier och det sociala minnet: dokumentationspraktiker och lärande från lertavlor till Internet. I Jenny Hedman & Anna Lundh (red.) *Informationskompetenser: om lärande i informationspraktiker och informationssökning i lärandepraktiker*. Stockholm: Carlssons.
- Söderlund, Margareta (2009). Nytt skolbibliotek – påverkades elevernas läsning? En undersökning av två åttondeklasser i Eskilstuna. I Rydbeck, Kerstin (red.) *Spelar skolbibliotek en roll? En presentation av fem projekt från en forskningscirkel om skolbibliotek*. Uppsala: Institutionen för ABM, Uppsala universitet.
- Trost, Jan (2007). *Enkätboken*. 3., [rev. och utök.] uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Westlund, Johanna (2008). Många skolor utan bibliotek. *Göteborgs-Posten*, 4 mars 2008. Tillgänglig:
<http://www.gp.se/kulturnoje/1.135892-manga-skolor-br-utan-bibliotek> [2012-04-13].
- Wiklund, Ann (2002). Det rör(l)iga skolbiblioteket. I *Skolbibliotek i fortsatt medvind: fler idéer och modeller: artiklar ur Barn & kultur 1994-2002*. (2002). Lund: Bibliotekstjänst.
- Öberg, Helena & Ljungdahl, Anne (2009). *Framtidens skolbibliotek: den glada boken*. Lund: BTJ förlag.
- Ödman, Per-Johan (2005). Den hermeneutiska cirkelns gränser. Till validitetsfrågan inom hermeneutiken. I Selander, Staffan & Ödman, Per-Johan (red.) *Text och existens: hermeneutik möter samhällsvetenskap*. Göteborg: Daidalos.
- Ödman, Per-Johan (2007). *Tolkning, förståelse, vetande: hermeneutik i teori och praktik*. 2., [omarb.] uppl. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.

10. Bilagor

10.1 Bilaga 1: Enkät

Bakgrundsfrågor

1. Hur många elever går på skolan?

Välj ett alternativ

- Färre än 50
- 50-100
- 101-150
- 151-200
- 201-250
- 251-300
- 301-400
- 401-500
- Fler än 500

2. Vilken typ av program finns på skolan?

Välj ett alternativ

- Enbart teoretiska
- Flest teoretiska
- Ungefär lika många teoretiska som praktiska
- Flest praktiska
- Enbart praktiska

3. Vilken typ av huvudman har skolan?

Välj ett alternativ

- Aktiebolag
- Ekonomisk förening
- Enskild firma
- Handelsbolag
- Ideell förening

- Kommunen
- Kooperativ
- Landstinget
- Staten
- Stiftelse
- Övrigt:

Sida 2/4

Den nya skollagen

Här syftas på skollag (2010:800) 2 kap. 36 § "Eleverna i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ska ha tillgång till skolbibliotek."

4. Hur arbetar ni för att tillgodose skollagens krav på att eleverna ska ha tillgång till skolbibliotek?

Välj ett eller flera alternativ

- Vi har ett skolbibliotek med en egen lokal på skolan.
- Vi använder oss av folkbiblioteket.
- Vi använder ett bibliotek på en annan skola.
- Vi har ett integrerat folk-och skolbibliotek.
- Vi använder folkbibliotekets bokbuss.
- Vi har en mindre boksamling där eleverna kan låna litteratur.
- Vi har ingen lösning på detta ännu.
- Övrigt:

5a. Har ni gjort några förändringar i biblioteksverksamheten på grund av den nya lagen?

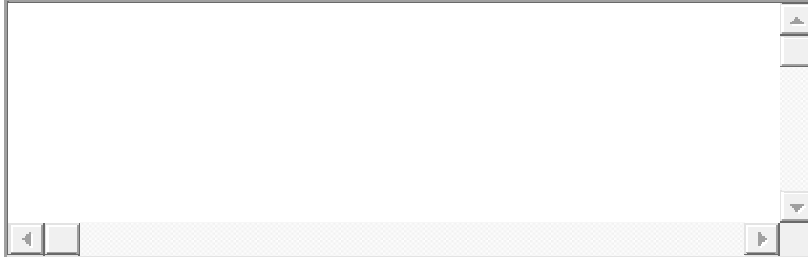
Välj ett alternativ

- Ja
- Nej

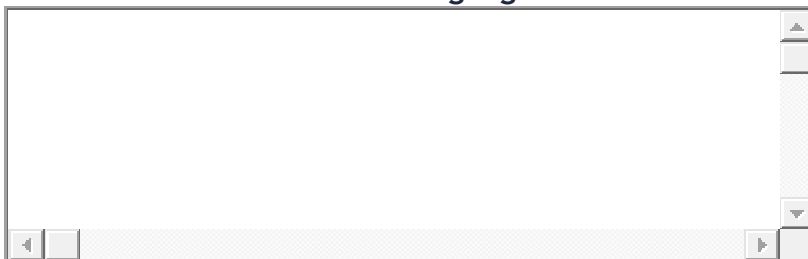
5b. Om "Ja", förklara hur dessa förändringar ser ut.

6. Vad anser ni om den nya skollagens krav på att eleverna ska ha tillgång till skolbibliotek?

Till exempel vilka svårigheter och möjligheter ser ni?



7. Hur anser ni att orden "tillgång till skolbibliotek" bör tolkas?



Sida 3/4

Lokal

8. Vad finns det i bibliotekets lokaler (förutom boksamlingen)?

Välj ett eller flera alternativ

- Café
- Datorer till utlån (för surfande, skolarbete etc.)
- Grupprum
- Möjlighet att lyssna på musik
- Möjlighet att spela dataspel
- Skrivare/kopiator
- Trådlöst nätverk
- Tysta läsplatser
- Utställningsmöjligheter för eleverna
- Vi har ingen bibliotekslokal
- Övrigt:

Personal

9. Hur många timmar i veckan är skolbiblioteket bemannat?

Välj ett alternativ

- Aldrig
- Mindre än 5 tim/vecka
- 5-9 tim/vecka
- 10-19 tim/vecka
- 20-29 tim/vecka
- 30-39 tim/vecka
- 40 tim/vecka eller mer
- Vi har inget skolbibliotek

10. Vilken utbildning har bibliotekspersonalen?

Välj ett eller flera alternativ

- Lärare
- Skolvärd/skolvärdinna
- Vaktmästare
- Biblioteksassistent
- Bibliotekarie
- Vi har ingen bibliotekspersonal
- Övrigt:

Bestånd

11. Vilken typ av media finns på biblioteket?

Välj ett eller flera alternativ

- Dagstidningar
- Databaser
- Facklitteratur
- Film
- Ljudböcker
- Läromedel
- Musik
- Skönlitteratur
- Talböcker (även DAISY)
- Tidskrifter
- Vi har inget skolbibliotek

Övrigt:

Sida 4/4

Övrigt

12. Hur stort medieanslag har skolans bibliotek? (Kostnader för läromedel ej inräknade.)

Välj ett alternativ

- Mindre än 5000 kr/år
- 5000-9999 kr/år
- 10.000-14.999 kr/år
- 15.000-19.999 kr/år
- 20.000-24.999 kr/år
- 25.000-29.999 kr/år
- 30.000 kr/år eller mer

13. Vilka öppettider har biblioteket?

(Om bibliotek ej finns på skolan, ange hur ofta eleverna har tillgång till annat bibliotek)

14. Vad är namnet på er skola?

(Frivilligt! Detta är enbart för att jag ska slippa skicka påminnelse till er och uppgiften kommer att behandlas helt konfidentiellt och ej redovisas på något sätt)

15. Har ni något övrigt att tillägga?

Till exempel synpunkter gällande undersökningen eller kommentarer till era svar.

10.2 Bilaga 2: Missivbrev

Hej!

Jag skriver en masteruppsats i Biblioteks- och informationsvetenskap vid Lunds universitet. I uppsatsen undersöker jag situationen på mindre skolor när det gäller skolbibliotek, utifrån den nya skollagen som trädde i kraft i somras och där det står att alla elever ska ha ”tillgång till skolbibliotek”. Det jag är intresserad av är hur mindre gymnasieskolor löser detta eftersom det finns en risk att det främst är skolor med högt elevantal som har tillräckliga ekonomiska resurser för att klara av lagens krav.

Jag hoppas kunna bidra med en djupare kunskap om hur biblioteksverksamheten ser ut på mindre skolor samt ge en ökad förståelse för vad det finns för bakomliggande orsaker och faktorer till detta. Tanken är att detta ska kunna ligga till grund för tydligare riktlinjer som underlättar för skolor och skolhuvudmän.

Därför skickar jag ut en enkät som jag ber att ni besvarar. Enkäten består av 15 frågor och tar ca 5 minuter att fylla i. För att materialet ska bli så representativt som möjligt är det viktigt att så många som möjligt svarar. Även om ni helt saknar biblioteksverksamhet är jag tacksam om ni besvarar enkäten!

De uppgifter ni lämnar kommer att hanteras helt konfidentiellt och svaren kommer inte att kunna spåras till en enskild skola. På näst sista frågan ber jag dig fylla i skolans namn. Detta är enbart för att jag inte ska behöva skicka påminnelser till de som redan svarat. Den här uppgiften kommer inte att synas i resultatet!

Om du har några frågor kan du kontakta mig via mail liv06jan@student.lu.se

Tack för din medverkan!

Josefin Andersson
Student vid Masterprogrammet i ABM,
Institutionen för kulturvetenskaper,
Lunds universitet

Klicka på länken för att komma till enkäten:
<https://docs.google.com/a/student.lu.se/spreadsheet/viewform?formkey=dDNnT3o2T1g5TktyNV9tZTIHZDRHQ1E6MQ>